

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
katedra bohemistiky

KATEŘINA JANÁČKOVÁ
Česká filologie

Prosté a předložkové pády substantiva v současné češtině
Simple and prepositional cases of substantive in the Czech
language
Magisterská práce

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.
Olomouc 2009

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci vypracovala samostatně, pouze s pomocí literatury a jiných pramenů, které jsou uvedeny níže, a že předložená práce obsahuje 119 762 znaků.

V OLMOUCI DNE 22. DUBNA 2009

..

Děkuji PhDr. Ondřeji Bláhovi, Ph.D., za vedení diplomové práce a odbornou konzultaci.

Obsah

1. ÚVOD	5
2. PÁD SUBSTANTIVA	6
2.1 KATEGORIE PÁDU OBECNĚ	6
2.2 KATEGORIE PÁDU SUBSTANTIV V ČESKÝCH GRAMATICKÝCH PŘÍRUČKÁCH	7
2.2.1 Pád v tradičním relačním pojetí	7
2.2.2 Kategorie pádu v rámci dvourovinné valenční syntaxe	9
2.2.2.1 Dvourovinná valenční syntax	9
2.2.2.2 Pojetí pádu v <i>Mluvnici češtiny 2</i>	10
2.2.3 Syntaktičnost a sémantičnost (nesyntaktičnost) pádu	11
2.2.3.1 Koncepce J. Kuryłowicze	12
2.2.3.2 Skaličkovovo pojetí pádu	13
2.2.3.3 Syntaktičnost a sémantičnost (nesyntaktičnost) pádu v č. gramatických příručkách	14
3. PŘEDLOŽKY	16
3.1 PŘEDLOŽKY OBECNĚ	16
3.2 FUNKCE PŘEDLOŽEK	16
3.3 SÉMANTIKA PŘEDLOŽEK	19
4. JAZYKOVÝ KORPUS	21
4.1 ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS	23
4.1.1 Synchronní část ČNK	24
4.1.2 Diachronní korpus	25
4.1.3 Paralelní korpus	25
6. PROSTÉ A PŘEDLOŽKOVÉ PÁDY V SOUČASNÉ ČEŠTINĚ	26
6.1 METODA	26
6.2 FREKVENCE PÁDŮ OBECNĚ	29
6.3 NOMINATIV	30
6.4 GENITIV	31
6.4.1 Genitiv numerativní	33
6.4.1.1 Číslovky <i>sto</i> , <i>tisíc</i> , <i>milion</i> a <i>miliarda</i> ve spojení s genitivem numerativním	34
6.4.1.1.1 Číslovka <i>sto</i> a s ní se pojící počítané substantivum	35
6.4.1.1.2 Číslovka <i>tisíc</i> a s ní se pojící počítané substantivum	37
6.4.1.1.3 Číslovka <i>milion</i> a s ní se pojící počítané substantivum	39
6.4.1.1.4 Číslovka <i>miliarda</i> a s ní se pojící počítané substantivum	40
6.4.1.1.5 Shrnutí	41
6.5 DATIV	42
6.6 AKUZATIV	44
6.6.1 Akuzativní slovesné vazby	46
6.6.1.1 Akuzativ versus genitiv	46
6.6.1.2 Akuzativ versus dativ	48
6.6.1.3 Akuzativ versus lokál	50
6.6.1.4 Shrnutí	52
6.7 LOKÁL	53
6.8 INSTRUMENTÁL	54
6.8.1 Doplnění slovesa substantivem v instrumentálu	56
6.8.1.1 Příslovečná určení prostředku v širším smyslu	57
6.8.1.2 Doplnění valenční	59
6.8.1.2.1 Shrnutí	64
7. ZÁVĚR	66
8. ANOTACE	68
9. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	69
10. POUŽITÁ LITERATURA	69
11. POUŽITÉ PRAMENY	71

1. Úvod

V této magisterské diplomové práci jsme se zabývali pádem českých substantiv. První část práce tvoří shrnutí teoretických poznatků o kategorii pádu tak, jak je reflektují známé české gramatické příručky. Neklademe si zde za cíl vyložit veškeré teoretické poznatky o kategorii pádu, to by ani vzhledem k velkému počtu prací, které se tomuto tématu věnují, nebylo možné, snažíme se spíše postihnout základní vývojovou linii smýšlení o pádu v českých podmínkách. Teoreticky se věnujeme také předložkám a různým pojetím jejich funkce a sémantiky.

Těžiště naší diplomové práce však spočívá v části praktické. V této části jsme se opírali o data soustředěná v Českém národním korpusu, zejména pak o texty obsažené v subkorpusu SYN2006PUB. Na textech zde shromážděných jsme zkoumali frekvenci substantiv s předložkou a bez ní vzhledem k určitému pádu.

Výběrově jsme se věnovali také problematice konkrétnější, úžeji vymezené. V rámci genitivu nám šlo o bližší prozkoumání genitivu numerativního, v kapitole věnované akuzativu jsme zkoumali progresivnost slovesných vazeb s akuzativem na úkor vazeb jiných (genitivních, dativních a lokálových) a v oddíle zaměřeném na instrumentál jsme se orientovali na slovesné vazby doplněné substantivem/zájmenem, u kterých je možná varianta prostá i předložková. Při zkoumání těchto jevů jsme využili i jiné korpusy, jako jsou SYN2005, ORAL2006 či ORAL2008. Výsledky jsme vždy číselně a procentuálně vyjádřili, abychom postihli frekvenci jednotlivých jevů. Pokusili jsme se o analýzu získaných dat.

2. Pád substantiva

2.1 Kategorie pádu obecně

Pád je obecně pojímán jako gramatická, morfologicko-syntaktická jmenná kategorie. Lze vypožorovat i funkce sémantické a pragmatické.

Co se týče výrazového prostředku předložkového pádu, gramatické příručky jednotně pojednávají o tvarotvorném sufixu¹ v případě pádu prostého a tvarotvorném sufixu a předložce v případě pádu předložkového. Některá pojetí tuto soustavu výrazových prostředků ještě rozšiřují (viz níže, např. 1.2.2). Pádový sém je ve flexivních jazycích vyjádřen v morfu deklinačním spolu se sémou čísla, rodu a případně životnosti. (ESČ, 2002, 305)

V morfologickém smyslu mluvíme v souvislosti s pádem o deklinačním paradigmatu. Čeština má dvakrát sedm pádů, jež však nejsou striktně formálně rozlišeny. Tvary se dělí podle jmených rodů a v tomto rámci podle skloňovacích typů, které reprezentují jednotlivé vzory (těch je celkem 14 u tří rodů). Všechny tvary (7 + 7) daného vzoru tvoří paradigma jména. Existuje tedy (14 x 14) 196 různých kombinací, pro které má čeština pouze 24 různých koncovek. (Čechová, 1996, 141) V této souvislosti se mluví o tzv. pádovém synkretismu (jedna forma funguje pro více pádů).

Zvláštní postavení v pádovém systému zaujímá vokativ. Tento pád má význam oslovení. Jméno ve vokativním tvaru stojí mimo syntaktickou strukturu věty, neplní roli větného členu.

Pády lze třídit podle několika různých hledisek. Lišíme pády přímé (nominativ, akuzativ) a nepřímé (ostatní), dále pády prosté a předložkové: nominativ a vokativ neodvozených slov je prostý, lokál je vždy předložkový, ostatní pády mohou být jak prosté, tak předložkové. Další možné dělení je založeno na tom, zda se pád pojí se jménem (adnominální pád), nebo s verbem (adverbální pád). Všechny pády mohou být adnominální i adverbální, liší se jen co do četnosti výskytu (nejčastěji je adnominální genitiv, ostatní pády jsou častěji adverbální). Čechová ještě rozlišuje pád formálně nezávislý (nominativ)

¹ Terminologie je nejednotná, *Mluvnice češtiny* (1960, 53) mluví o deklinačním morfu nebo pádovém tvaru. Termínem pád se často označuje jednak pádový tvar, jednak pádový morf (pádové koncovky), resp. pádový formant (ve flektivních jazycích je vhodné mluvit o deklinačním formantu). (ESČ, 2002, 305)

a pády vyjadřující závislost na jiných slovech věty. Kritériem může být také funkce, kterou pád plní ve stavbě věty. Rozlišují se pády s funkcí převážně syntaktickou, nebo převážně sémantickou (viz 2.2.3). Pády lze také dělit podle frekvence. Nejčastější jsou nominativ, genitiv a akuzativ, nejméně časté vokativ a dativ. (Čechová, 1996, 141n)

2.2 Kategorie pádu substantiv v českých gramatických příručkách

V následující kapitole se pokusíme shrnout různá pojetí kategorie pádu v několika zásadních českých gramatických příručkách a tím alespoň zhruba nastínit vývoj názorů na tuto problematiku v české lingvistice. Tam, kde to bude na místě, vyložíme také koncepce, které danému výkladu v příručce předcházely.

2.2.1 Pád v tradičním relačním pojetí

V české jazykovědné tradici už od Zikmundovy práce z r. 1863 je pád popisován jako relátor, který vyjadřuje vztah substantiva ke slovesu nebo k jinému jménu. Význam pádů je určován na základě nejednotných východisek. Vyčleňují se pády s ryze syntaktickou větněčlenskou funkcí (nominativ, akuzativ), pády s pragmatickou podstatou (dativ kontaktní, prospěchový, ...), transformační hledisko se uplatňuje při vyčleňování genitivu subjektového či objektového, roli může hrát také sémantika pádového jména (instrumentál místa, času) apod. (ESČ, 2002, 306; Uličný, 2000, 11).

Následně se zaměříme na kategorii pádu v několika zásadních českých gramatikách. Je zajímavé sledovat, jak k pádové problematice jednotliví autoři přistupovali, přestože se v konečném důsledku v této době jejich pojetí příliš neliší.

Přelomovým dílem druhé poloviny 19. století v oblasti gramatiky je *Skladba jazyka českého Václava Zikmunda* z roku 1863. Kategorii pádu se zde věnuje na 247 stranách. Vymezuje pády přímé (nominativ, vokativ; pády přímé se vyznačují větší samostatností ve větách) a pády nepřímé (všechny

ostatní). Popis funkcí jednotlivých pádů je opravdu zevrubný a bohatý na příklady. Za hlavní funkci pádů je pojmáno usouvztažňování jednotlivých částí věty. „*Příponami, které se ku kmenům přičiní, vystihují se poměry, v něž pojmy, když se u větu spojí, jedny s druhými vejdou.*“ (Zikmund, 1963, 43) Funkcí předložek jakožto součástí předložkových pádů je podle autora umocňovat, zprůhledňovat vztah pádů. Předložky by podle autora měly být užity jen v případě, kdy to podpoří jasnost vyjádření, jinak by měl být upřednostněn pád prostý. Případy užití předložek jsou shrnuty do čtyř bodů (Zikmund, 1963, 198n).

Jan Gebauer ve své *Příruční mluvnici jazyka českého* (1925, 323n) zařazuje pojednání o jednotlivých pádech do oddílu *Skladba (ve smyslu užším)*. Pády dělí na prosté a předložkové. V rámci prostých pádů vymezuje dvojí možné kritérium, a to hledisko větněčlenské a vedle toho ještě třídí pády podle zvláštního významu (např. genitiv příčinný, dativ prospěchový), který je dán spojením s řídicím slovem. Podle prvního kritéria lze rozdělit všechny pády, podle druhého se pády rozlišují jen v některých případech. Pády předložkové jsou tříděny zvlášť, a to především v rámci popisu jednotlivých předložek. Větněčlenským funkcím předložkových pádů už není věnována taková pozornost.

Velmi podobný přístup k problematice pádu má též **František Trávníček** ve své *Mluvnici spisovné češtiny* (II. část, Skladba, 1949). Také on pojednává zvlášť o pádech předložkových a prostých a významy pádů vysvětluje podle větněčlenského hlediska. Trávníček rozlišuje mezi „*pády jako tvary*“ a „*pády jako úkony*“ (Př. *Dal jsem to sestře*. U substantiva *sestra* jde o „*úkon dativu*“, ale tvar *sestře* mívá též význam lokálu; Trávníček, 1949, 571).

Česká mluvnice (1960), jejímiž autory jsou Bohuslav Havránek a Alois Jedlička, zařazuje kapitolu o pádech do oddílu tvarosloví. Pád je zde pojímán jako prostředek k vyjádření větných členů a významových a gramatických vztahů substantiva k jiným slovům ve větě. Jednotlivé pády jsou charakterizovány na základě svých syntaktických funkcí ve větě. Tak je např. jako už tradičně na nominativ nahlíženo jako na pád podmětu, přísudku jmenného, doplňku, přívlastku či přístavku. Dále jsou zde vyloženy jednotlivá speciální užití nominativu, jaká představuje např. užití nominativu

v jednočlenných větách nebo při vyjadřování názvu. (Havránek – Jedlička, 1960, 122)

Vladimír Šmilauer (1966, 80n) pojednává o pádu zejména v rámci výkladu o řízenosti (rekci). Řídící výraz má jistou vazbu, což znamená, že závislý člen může být v „pádu nepřímém“ (genitiv, dativ, akuzativ nebo instrumentál) nebo v „pádu předložkovém“. V takových pádech se vyskytují i členy, jejichž závislost je vyjádřena shodou a přimykáním. Dále je problematika pádu rozpracována opět v souvislosti s větnými členy.

2.2.2 Kategorie pádu v rámci dvourovinné valenční syntaxe

Kategorii pádu v rámci této teorie rozpracoval J. Kořenský (1972) a do své koncepce ji přijala *Mluvnice češtiny* (především druhý díl, 1986, 53n). Než přistoupíme k výkladu o pádu, jaký se nabízí v *Mluvnici češtiny 2* (1986), stručně nastíníme koncepci tzv. dvourovinné valenční syntaxe.

2.2.2.1 Dvourovinná valenční syntax

Koncepce dvourovinné valenční syntaxe byla vypracována pod vedením F. Daneše v Ústavu pro jazyk český v 60. a 70. letech 20. století. Rozlišují se zde dvě syntaktické roviny. Jde o rovinu formálně gramatickou a rovinu sémantickou. Větná syntax je popisována pomocí větných vzorců, a to pomocí gramatického větného vzorce (GVV) na rovině formálně gramatické a sémantického větného vzorce (SVV) na rovině sémantické.²

Výsadní postavení ve větné struktuře patří slovesu, případně slovesné jmennému výrazu (predikátoru), a to na obou jmenovaných rovinách. Sloveso (predikátor) má schopnost vázat k sobě určitý počet prvků. Na rovině formálně gramatické jde o tzv. valenci, což je syntaktická vlastnost sloves vázat k sobě daný počet tvarů dalších slov. Na rovině sémantické je zaveden termín intence, která je založena na tom, že slovesný význam implikuje jistý počet sémantických pozic.

² GVV a SVV dohromady tvoří komplexní větný vzorec (KVV)

GVV obsahuje minimální počet prvků, jejichž lexikálním obsazením vznikne tzv. základová větná struktura, což je gramaticky správná a úplná minimální věta. Prvky obsažené v GVV se nazývají funkční pozice a jsou popsány slovnědruhovými termíny a nezbytnými flektivními údaji. V SVV se uvádějí sémantické funkce jednotlivých doplnění a predikát se svou sémantickou charakteristikou.

Koncepce dále rozlišuje členy větné struktury obligatorní, potenciální a fakultativní. Pozice obligatorního členu musí být nutně obsazena, v opačném případě by vznikla gramaticky špatná věta. Členy potenciální jsou také vyžadovány valencí slovesa, ale jejich lexikální realizace není nutná, pokud jsou doplňitelné z kontextu nebo mají-li význam všeobecnosti, neurčitosti (podrobněji *Mluvnice češtiny 3*, 1987, 25n). Členy obligatorní a fakultativní jsou součástí zápisu GVV a SVV. Naproti tomu členy fakultativní se do větného vzorce nezaznamenávají. Typickými fakultativními členy jsou jmenné přívlastky nebo příslovečná určení.

2.2.2.2 Pojetí pádu v *Mluvnici češtiny 2*

Mluvnice češtiny 2 (1986, 53n) nahlíží na pád jako na výrazový prostředek, který vyjadřuje funkční zapojení substantiva v základových větných strukturách a ve strukturách jejich derivátů. Pád je zde pojímán jako nejvýznamnější větněkonstitutivní gramatický prostředek substantiva.

Výrazovým prostředkem pádu substantiva, použijeme-li terminologii užívanou v *Mluvnici češtiny 2* (1986), je komplexní výrazová struktura pádu. Ta obsahuje jednak deklinační morf, dále může obsahovat předložku (v případě předložkového pádu) a také sem patří funkční pozice substantiva v gramatických větných vzorcích nebo v příslušné derivační struktuře. Naposledy jmenovanou složkou komplexní výrazové struktury se *Mluvnice češtiny 2* liší od jiných pojetí výrazového prostředku pádu.

Funkční vlastnosti českého pádu jsou zde popisovány prostřednictvím primárních, sekundárních a terciárních³ funkcí substantiva ve struktuře gramatických větných vzorců a jejich derivátů.

Za primární funkci substantiva se považuje funkce objektu (využívá nejčastěji tvar akuzativu a dativu) nebo subjektu (substantivum v nominativu). Sekundární funkcí se zde rozumí substantivum v roli adverbialního určení a vedle toho ještě substantivum v roli přívlastku neshodného (nejčastěji genitivní tvar substantiva) a v roli predikativu (pro tuto funkci je typický vzorec s verbem *být* a substantivem v nominativu nebo instrumentálu, uplatňují se však i jiné konstrukce; *Mluvnice češtiny 2*, 1986, 54n). Funkční jádro pádu tvoří funkce primární a funkce sekundární adverbialní.

Mluvnice češtiny 2 (1986, 56n) definuje pro popis sémantiky pádů ve funkcích subjektu, objektu a adverbiale dvojici základních funkčně-sémantických rysů. Jde o *integraci* („sepětí v celek“) a *hierarchizaci* („soustava způsobů vzájemného významového uspořádání integrovaných prvků“).⁴ Podle této teorie se nominativ jako jediný vyznačuje pouze rysem integrace, všechny zbylé pády jsou hierarchizační. Rysy integrace a hierarchizace (a–d) představují pro významy pádů „orientační body v rámci plynulého a prostupného pole významů“⁵ (*Mluvnice češtiny 2*, 1986, 57).

2.2.3 Syntaktičnost a sémantičnost (nesyntaktičnost) pádu

V některých českých příručkách ve výkladu o pádu se pojednává o syntaktických a sémantických vlastnostech této gramatické kategorie. Důležitou roli ve zmíněné problematice hraje studie J. Kuryłowicze (1949) a také pojetí pádu V. Skaličky (1950). Proto, dříve než přistoupíme k českým

³ Co se terciárních funkcí týká, uvádí autoři následující příklad: instrumentál singuláru *lesem* ve větě *Cesta vedla lesem* plní sekundární funkci substantiva. Po vynechání slovesa se tvar *lesem* dostává do postavení atributu, tj. do centrální funkce. (*Mluvnice češtiny 2*, 1982, 19)

⁴ V rámci rysu hierarchizace vymezuje *Mluvnice češtiny 2* (1986, 57) následující strukturně-orientační rysy: a) posloupnost relačních významů geneze – zásah (s důsledky pro kvalitu) – inertní zásah, b) zaměřenost, c) zahrnutost, d) katalýza. Na stejném místě pak tyto rysy blíže charakterizuje.

⁵ Plynulost a prostupnost charakterizují autoři *Mluvnice češtiny 2* jako *specifikaci* („diferenciační schopnosti pádové formy v rámci příslušného sémantického rysu; tyto schopnosti přinášejí jemnější sémantickou diferenciaci syntaktických funkcí, které daný pád vyjadřuje“) a *modifikaci* („tendence posouvat sémantiku určitého pádu směrem k sémantice charakterizující jiný pád“). (*Mluvnice češtiny 2*, 1986, 67)

gramatickým příručkám, ve kterých se odráží dělení pádů na syntaktické a sémantické, vyložíme koncepci Kuryłowiczovu a přiblížíme také Skaličkův přístup ke kategorii pádu.

2.2.3.1 Koncepce J. Kuryłowicze

Existuje mnoho koncepcí, které se zabývají syntaktickými a sémantickými vlastnostmi pádů. Významnou prací v tomto ohledu je studie **J. Kuryłowicze** (1949), jenž zavedl pojem primárních a sekundárních funkcí pádů a rozdělil tak pády na primárně gramatické (syntaktické) a primárně adverbialní (sémantické, konkrétní). Touto koncepcí překlenul některé dosavadní definice pádu (ESČ, 2002, 306). Podle jeho teorie jsou primární funkce určeny lingvistickým systémem a sekundární funkce podmínkami výskytu (kontextem). Své poznatky demonstruje na indoevropském akuzativu, když říká, že po tranzitivních slovesech, která vyžadují předmět v akuzativu, je koncovka bez sémantické platnosti. Je tedy čistě syntaktickým znakem podřízenosti jména slovesu. Existuje i zvláštní použití akuzativu – akuzativ směru, ceny, prostorové a časové extenze. Tyto akuzativy jsou možné jen v určitých sémantických skupinách. Tak např. akuzativ směru je možný jen po slovesech vyjadřujících pohyb. Pokud jde o sémantický obsah akuzativní koncovky, ve funkci primární není žádný, ve funkci sekundární má významů mnoho. Akuzativ je tedy pádem gramatickým a jeho primární funkcí je funkce syntaktická. Rozdíl mezi gramatickými a konkrétními pády přitom nespočívá pouze v sémantickém obsahu koncovky, ale také v syntaktické pozici vzhledem ke slovesu. V této souvislosti Kuryłowicz odlišuje pozici centrální a pozici okrajovou. Gramatický pád v primární funkci je centrálnější než pád konkrétní ve své primární funkci.

Podle Kuryłowicze zaujímají gramatické pády (akuzativ – pád přímého předmětu, nominativ a adnominální genitiv) v systému pádů výsadní postavení, tvoří základ tohoto systému. Naproti tomu konkrétní pády (instrumentál, dativ, ablativ a lokál) zde zastávají pouze podřadnou pozici. Do systému pádů lze konkrétní pády počítat jenom díky jejich sekundární funkci.

Spojování sémantických funkcí pádů s jejich funkcemi syntaktickými je typické také pro práci V. Skaličky a do jisté míry i de Groota. Kuryłowiczovo rozlišení primárních a sekundárních pádů rozpracoval K. Hausenblas. (Bémová, 1989, 128) Hausenblas pojímá syntaktičnost šíře než Kuryłowicz. Upozorňuje na to, že i sémantický pád je podřízen slovesu, jde tedy o syntaktickou záležitost. Hausenblas uvádí, že všechny pády jsou syntaktické, některé pak ještě vedle toho sémantické, a tím rozpor nesyntaktičnosti sémantického pádu odstraňuje. (Uličný, 2000, 17)

2.2.3.2 Skaličkovu pojetí pádu

V. Skalička (1950) považuje za základní složku pádového významu složku syntaktickou. Ta se sdružuje se složkami dalšími. Jiná situace nastává u jazyků, ve kterých jsou pády suplovány slovosledem (např. čínština, angličtina). Tady složka syntaktická představuje jedinou složku pádových významů. „*V těchto jazycích splývá funkce pádová s funkcí syntaktickou. Podmět se neodlišuje od nominativu.*“ (Skalička, 1950, 141)

Zvláštní postavení mají podle Skaličky zejména dva pády, vokativ a nominativ. Autor je označuje jako pády „*mimo syntaktické spojení*“ (Skalička, 1950, 142), zároveň však toto označení částečně vyvrací. Vokativ má být podle Skaličky zařazen mezi pády pro svou syntaktickou funkci, neboť se vyznačuje tím, že postrádá syntaktický vztah, tedy určitou syntaktickou spojitost vyjadřuje. Co se nominativu týká, syntaktickou funkci postrádá v názvech, nápisech apod. Jedná se však o postrádání syntaktického spojení s jiným jazykovým prvkem, s neязыkovou skutečností je naopak syntakticky propojen.

Další složkou významu pádu je složka samostatných významů. Autor na tomto místě pojednává o vztahu, který je dán „*odrazem skutečného vztahu dvou věcí*“ (podrobněji Skalička, 1950, 144n).

V pořadí třetí součást pádové sémantiky tvoří významy adverbialní. V souvislosti s touto problematikou Skalička rozlišuje funkce sémanticky slabé a sémanticky silné. Sémanticky slabá funkce vytváří adverbia. Je typická pro jazyky, které tvoří pády pomocí slovosledu. Tam, kde pády mají koncovky, je

tento adverbialní pád významově silný. V rámci sémanticky silné funkce jsou vyloženy lokální, temporální a kauzální adverbialní významy.

Poslední, nejméně významná složka pádové sémantiky, je složka lexikální, která se podle Skaličky projevuje rekcí.

Struktura českých pádů, tak jak ji nastínil Skalička, vypadá tedy následovně: Bez syntaktického vztahu je vokativ. Nominativ, akuzativ a dativ jsou primárně pády adverbální, genitiv je primárně pádem adnominálním, adverbialní je instrumentál a lokální lokál.

Podle Skaličkovy koncepce představuje tedy nejdůležitější složku pádového významu složka syntaktická, poté složka lokální, význam pádů doplňují adverbialní, temporální a kauzální složky a nakonec je to složka lexikální.

2.2.3.3 Syntaktičnost a sémantičnost (nesyntaktičnost) pádu v č. gramatických příručkách

Dělení pádů na syntaktické a sémantické, třebaže za použití jiné terminologie, se objevuje také v díle F. Kopečného (1962) či ve společné práci J. Bauera a M. Grepla (1972). V duchu Kuryłowiczova třídění pádů je pojat výklad jednotlivých pádů v *Příruční mluvnici češtiny* (2003).

F. Kopečný (1962, 46n) zařazuje pojednání o pádu především do kapitol o *rekci a relačních typech*. Rekcí je myšlena vazba slovesa nebo adjektiva v užším smyslu. Některá slovesa vyžadují sémantické doplnění substantivem (předmětem) v určitém tvaru. Naproti tomu příslovečné určení (přiblížení okolností) není řízené slovesem (není rekční). Na jiném místě autor zdůrazňuje, že pád nepředstavuje vždy rekční tvar, ale v každém případě jde o tvar relační (vždy se jím vyjadřuje nějaký vztah).

Nyní k jednotlivým pádům: Akuzativ pojímá Kopečný především jako *pád rekční v užším smyslu* (pád objektový), v menší míře je akuzativ *pádem šířeji relačním* (pád příslovečného určení míry). První případ užití akuzativu popisuje Kopečný jako určení obsahu slovesa, druhý případ jako určení jeho intenzity, kde nejde o určení vazebné. V rámci druhého pádu odlišuje od „vlastního“

genitivu *negativ* (záporový genitiv), *partitiv* (pád vyděleného množství látky) a *numerativ* (pád počítaného předmětu po číslovkách). Upozorňuje, že vyjmenované druhy genitivu mají syntaktickou roli stejnou jako nominativy nebo akuzativy. „*Morfologická stránka je tu přežitkem genetické vázanosti na genitiv–ablativ.*“ (Kopečný, 1962, 51) Toto tvrzení situuje negativ, partitiv a numerativ mezi sémantické pády. Partitiv hodnotí jako pád sémantický ještě explicitněji, když o jeho funkci říká, že vyjadřuje podílnost či částečnost, tedy věcnou sémantiku, ne syntaktickou funkci.

Dativ je hodnocen jako pád více sémantický než syntaktický.

V Kopečného *Základech české skladby* (1962) je dělení na pády syntaktické a sémantické nesystematické, naznačené jen na několika místech. U pádů, jako je lokál či instrumentál, toto kritérium není zmíněno vůbec.

Bauer a Grepl (1980) také zmiňují syntaktické a sémantické pády ve spojitosti s rekcí. Syntaktické pády charakterizují jako pády, které zastávají funkci prostředků sloužících „*k vyjadřování syntaktické závislosti substantiv na jiném slově*“ (Bauer a Grepl, 1980, 53n). Mezi syntaktické pády řadí také nominativ, přestože nejde o pád řízený. Vedle toho vymezují autoři pády nesyntaktické, tedy neřízené. K nim patří pády příslovečné (plnící ve větě funkci adverbia), genitiv partitivní, záporový, tzv. numerativ a také vokativ.

Příruční mluvnice češtiny (2003) pojednává o pádových formách syntaktických, které vytvářejí vazbu slovesa, substantiva nebo adjektiva, a sémantických, jež vyjadřují adverbialní významy. Mezi pády převážně syntaktické patří v první řadě akuzativ, naproti tomu mezi pády převážně sémantické se řadí hlavně lokál a instrumentál.

Autoři *Příruční mluvnice češtiny* zvolili za hlavní hledisko ve výkladu o pádu právě rozdělení na funkce syntaktické a sémantické. Větněčlenské kritérium je zde tomuto dělení podřízeno. *Příruční mluvnice* tedy ze všech českých mluvnic nejvěrněji (a také nejsystematičtěji) využívá Kuryłowiczovu koncepci primárních a sekundárních pádových forem.

3. Předložky

3.1 Předložky obecně

Předložky jsou tradičně pojímány jako neohebný synsémantický slovní druh. Lze je rozdělit především podle dvou kritérií. Prvním kritériem je původ předložky, dělíme je pak na primární, tedy ty, které jsou slovotvorně nederivované, a sekundární, ty mají původ v jiných slovních druzích, nejčastěji v adverbiích. (*Mluvnice češtiny 2*, 1986, 197) Pro nás důležitější kritérium spočívá ve spojitelnosti předložky s jednotlivými pády. Tak vymezujeme předložky s genitivem, dativem apod. Existují také předložky, jež se pojí s více než jedním pádem (např. předložka *na* s akuzativem a s lokálem). Bezpředložkový je v češtině nominativ, pojí se pouze s předložkami cizího původu jako např. *kontra*, *versus*. S předložkami se nespojuje také vokativ. Dalšími kritérii pro třídění předložek může být počet slov, které předložkový výraz tvoří (jednoslovné x víceslovné), nebo frekvence užívání jednotlivých předložek.

Autoři jednotlivých koncepcí týkajících se předložek se ve svých názorech často liší. V následujících dvou kapitolách přibližujeme několik rozdílných pojetí, co se funkcí a sémantiky předložek týká. Nejednotně je přijímána také syntaktická role předložek ve větné struktuře. Klasické koncepce pojímají předložku jako součást pádové formy substantiva. Tyto dva prvky (pádová forma substantiva a předložka) potom tvoří jeden větný člen. Naproti tomu např. dependenční gramatiky považují předložku za samostatnou syntaktickou jednotku, která přiděluje pád substantivu. (ESČ, 2002, 349)

3.2 Funkce předložek

Existuje několik různých pojetí a náhledů na funkce předložek. Na tomto místě představíme některé z nich.

Miroslav Komárek (1982) pojímá vztah předložky a pádu jako vztah determinace. Předložka se připojuje k tvaru substantiva, význam tohoto tvaru modifikuje a spolu s ním se podílí na syntaktické výstavbě věty v rovině formální

i sémantické. Předložka je tedy prostředkem sémantické determinace pádových významů. Jedna předložka může determinovat více pádů.

Determinovaný člen zde však není pojímán jako člen řídicí. Řídící funkci zastává pád. Komárek ji chápe tak, že pád vymezuje okruh možných předložek. Determinace tedy spočívá ve vztahu mezi konstantou (pádem) a proměnnou (předložkou). Vedle determinace se v češtině okrajově objevuje vztah interdependence charakteristický pro lokál. Zde předložka předpokládá pád a zároveň pád předpokládá předložku.

Podle **Mluvnice češtiny 2 (1986)** se v případě předložek jedná o útvary, které specifikují a modifikují pád substantiva a které se spolu s tímto substantivem podílejí na výstavbě věty a textu. „*Specifikací se rozumí schopnost předložky signalizovat v rámci obecně formulované sémantické orientace pádu dílčí významové hodnoty vytvářející specifické významové pole. Modifikací se rozumí schopnost předložek signalizovat posun této obecné sémantické orientace pádu směrem k orientaci, která je charakteristická pro jiný pád.*“ (Mluvnice češtiny 2, 1986, 199)

Funkcí předložek je především zprostředkovat vztah dominujícího významu (slovesného nebo jmenného) s významem dominovaným (jmenným). Nejvýrazněji se specifičnost předložek projevuje ve funkci S^c ⁶, v této funkci je nejvíce rozvinutá.

Primární předložky také vytvářejí specifické sémantické pole dominovaného předmětu.

Zvlášť jsou v *Mluvnici češtiny 2 (1986)* charakterizovány předložky sekundární, které se od primárních v určitých rysech liší. Z hlediska modifikačně-specifikačních vlastností se sekundární předložky uplatňují především specifičně. Děje se tomu tak v závislosti na primárních předložkách, se kterými se spojují, a v závislosti na významu slov, na jejichž základě vznikly. Vedle toho plní sekundární předložky ještě funkci související s lexikální sémantikou slova, z něhož vznikly. Sekundární předložky fungují v rámci základové větné struktury jako výrazy s podobnými funkčními vlastnostmi, jaké mají spojky v rámci struktury souvětí a textu.

⁶ Substantivum ve funkci cirkumstantiva (adverbia).

Jiné pojetí nacházíme u **Františka Čermáka** (1996), který svými tvrzeními stojí v opozici k pojetí předložek a pádu v AMČ. Interakci mezi pádem a předložkami nepopírá, odmítavě se však staví k názoru, že předložky mají vůči pádu sekundární a podřízenou pozici.

Čermák vymezuje tři základní funkce předložky v závislosti na tom, k čemu je ve větě vázaná, co usouvztažňuje. Jsou to funkce relační syntagmatické. Jde o funkci *verbum – substantivum* (V – S), tzn. vyjádření vztahu mezi verbem a substantivem, dále funkce *substantivum – substantivum* (S – S) a funkce *předložka – substantivum* (PROP – S). První dvě funkce jsou valenčně vázané, poslední, adverbialní funkce je v dnešním pojetí vnímána jako nevalenční.

Kromě toho přiřazuje autor předložkám další funkci, a to nominativní. Ta souvisí s předchozími funkcemi, na které se vrství. V typu V – S předložky dotvářejí význam verba. Předložka je pevnou součástí tohoto verba. V typu S – S předložky doplňují význam substantiva, a to konkrétněji než adjektiva. U typu PROP – S mluví Čermák o funkci předložky spoluvytvářet adverbiale. V některých případech lze mluvit o určitém stupni ustálenosti adverbiale.

Čermák nastoluje otázku valence předložky, a to především u prvních dvou typů jejích funkcí. Valenci podle něho má nejen verbum, ale také předložka. Obě tyto valence různých úrovní spolu koexistují a jsou k sobě ve vztahu inkluze. V tomto bodě se odlišuje Čermákovu pojetí od pojetí *Mluvnice češtiny 2*, která vymezuje funkci předložek pasivně. Předložky tu nemají žádnou vlastní funkci, pouze spoluvytvářejí syntaktické funkce substantiv.

S *Mluvnici češtiny 2* (1986) se Čermák shoduje v tvrzení, že se předložky mohou funkčně překrývat se spojkami. *Mluvnice češtiny 2* (1986) o tomto rysu však mluví jen v případě sekundárních předložek.

Předložky vždy předchází substantivu či jeho substitutu. O případech jako *pro jednou* mluví Čermák jako o idiomatických, které prepoziční formu jako prepozici nevyužívají. Dalším typem může být předložka za adverbium v případech jako *tam u dveří*. Zde jde o juxtapozici, nikoliv o valenční vztah. Tyto případy tedy staví autor na periferii a nebere je při určování funkcí předložek v úvahu.

3.3 Sémantika předložek

Stejně jako při vymezení funkcí i v sémantické klasifikaci předložek se jednotliví autoři rozcházejí. Jistá společná východiska a názory lze vyzorovat především v tvrzení, že význam velké části předložek je spjat zejména s lokalizací a prostorem a mnohdy také s časovým určením. Tento názorový průnik dosvědčuje několik následujících citací, případně parafrází. Dana Konečná (1974) se vyjadřuje ve svém článku takto: „*Soustavy I–V zde znázornujeme graficky, což umožňuje lokální složka, kterou najdeme ve významech všech pravých předložek (někdy je lokální složka zřetelná, jindy o ní můžeme mluvit jen na základě konfrontace různých vyjádření o téže nebo opačné skutečnosti, srov. garáž u domu – dům s garáží, vidět dům i s garáží – vidět dům bez garáže).*“ Konečná (1974) se také vyslovuje k protikladu časového a prostorového vyjadřování v jazyce. Existuje zde mnoho podobností, ale také odlišností. Na první pohled se může zdát, že o čase se vyjadřujeme stejně jako o prostoru. Na třífázovém vyjádření však autorka dokazuje, že tomu tak není (*je před mostem, jde po mostě, je za mostem – on před dějem, on za děje, on po ději*). František Čermák (1996) mluví o lokálních a temporálních třídách předložek jako o tradičních a nejstarších makrotřídách. M. Komárek (1982) také chápe prostorové významy předložkových pádů jako primární, dodává však, že předložkové pády mají podle něho nějaký abstraktnější invariantní význam, který je do značné míry odpoután od svého prostorového základu.

Nyní už k pojetí několika konkrétních autorů.

Miroslav Komárek (1982) se ve svém článku zabývá významovou charakteristikou předložkových pádů, kterou zakládá na jejich protikladných sémantických rysech. Vychází ve svém členění především z pojetí J. Oravce. Omezuje se na předložky primární. Jde o tyto sémantické protiklady: *směr – nesměr, příluka – odluka – průnik obou, zahrnutí dějem – nevyjádření zahrnutí – popření zahrnutí*. Jednotlivé předložkové pády jsou pak charakterizovány maticí o třech údajích. Je třeba ovšem počítat s polysémií, případně i homonymií, takže pro předložkový lokál s předložkou *po* pak existuje několik

různých matic. Zároveň pod jednu matici spadá více předložkových pádů, které jsou dále klasifikovány pomocí sémantických vlastností lexikálních.

Komárek dále demonstruje vztah inkompatibilnosti, nebo naopak afinity prvních dvou protikladů (*směr – nesměr, příluka – odluka – průnik obou*) a jednotlivých předložkových pádů. Tak dochází k závěru, že např. rys *směr* je neslučitelný s předložkovým lokálem a instrumentálem, určitý stupeň afinity (příbuznosti) naopak existuje např. mezi kombinací rysů *směr* a *příluka* a dativem.

Podle **Mluvnice češtiny 2** (1986, 197n) je sémantické pole primárních předložek charakterizováno svou konkrétností, lokálností a temporálností. Tyto rysy mohou mít statický nebo dynamický charakter, a to v závislosti na sémantice dominovaného členu. Sémantickému poli předložkových významů se zde přisuzuje lokálně-temporální charakter, který je však třeba pojímat jako velmi abstraktní.

Autoři *Mluvnice češtiny 2* dále vymezují protiklady založené na sémantických vztazích, podle kterých se vytvářejí jednotlivé skupiny předložek. Jde o *statičnost – dynamičnost* (např. *za + I, za + A*), *orientovanost – neorientovanost* (některé předložky předpokládají orientovaný člen dominovaný např. *za+I*, jiné dominovaný člen neorientovaný např. *u+G* a např. předložka *k* předpokládá orientovaný člen dominující *jde k domu*) a *kontakt – nedostatek kontaktu*.

Sekundární předložky mají stejně jako primární předložky konkrétní význam. Podle něho je lze rozřadit do několika skupin. Vyjadřují tedy význam např. prostorový, časový, vztahy příčinné, důvodové, důsledkové, vztahy účelové atd. Význam sekundárních předložek je oproti významu primárních předložek specifitější a sekundární předložky jsou ve větší míře monosémní.

Podle jiných hledisek pojednává o sémantice předložek **František Čermák** (1996). Vymezuje sedm tříd, v jejichž rámci uvažuje o prepoziční sémantice. Vychází z faktu, že užitím prepozice se dané jméno zasazuje do určitého relačního rámce. Jde o následující třídy: *identifikace, klasifikace, kvalifikace, determinace akce, kauzality, lokalizace, temporalizace*. Tyto třídy

nejsou na stejné abstrakční úrovni, některé předložky se tak mohou vyskytnout ve více třídách.

Jednotlivé třídy jsou zde blíže charakterizovány a obsahují výčet předložek, které do nich spadají, přičemž seznam předložek jednoslovných je, jak sám autor říká, vyčerpávající. U víceslovných předložkových výrazů už tomu tak není.

Přehledová tabulka, v níž je procentuálně vyjádřeno, jaké zastoupení mají v jednotlivých třídách jednoslovné a víceslovné předložky, odhaluje některá fakta. Víceslovné předložkové výrazy se v mnohem menší míře než předložky jednoslovné vyskytují v sémantické třídě *lokalisace* (37,2 % proti 16,36 %). Víceslovné předložky nemají své zastoupení v oblasti kvalifikace. Předložky jednoslovné nejčastěji vyjadřují určení polohy (třída *lokalisace*), víceslovné předložky mají největší zastoupení (v 52,77 %) v oblasti *determinace akce*. Ve třídě *kvalifikace* se podle tabulky víceslovné předložkové výrazy vůbec nevyskytují.

František Čermák si také všímá rozdílů mezi monosémními a polysémními předložkami, když říká, že monosémní předložky jsou zpravidla delší co do formy a mají nižší frekvenci.

V závěru studie autor usouvztahňuje typ funkce a sémantiku prepozic. Tak např. sémantická třída *kvalifikace* souvisí pouze s funkcí S – S, *klasifikace* kooperuje s V – S a v menší míře s S – S, třída *temporalizace* nejvíce souvisí s funkcí PROP – S, v menší míře s S – S a v případě funkce V – S výskyt splývá s valencí. Orientačně je vymezena také souvislost mezi prepozičním a pádovým systémem ze sémantického hlediska. Např. sémantická třída *agens* je spojena s pádem, sémantická třída *lokality* souvisí s pádem i předložkou, sémantická třída *zřetel* je vyjádřena předložkou, pádem nikoliv apod.

4. Jazykový korpus⁷

Jazykový korpus je definován jako „*vnitřně strukturovaný a unifikovaný soubor zpravidla elektronicky (počítačově) uložených jazykových dat, a to většinou v textové podobě*“ (ESČ, 2002, 235).

⁷ Informace k celé této kapitole jsme čerpali z webových stránek ČNK (<http://ucnk.ff.cuni.cz/>), z ESČ (2002, zejména 68n a 235n) a Koček, J. a kol. (eds.) (2000).

Texty slouží především lingvistům při jejich bádání. Vznik jazykového korpusu znamenal pro jazykovědce velké ulehčení práce, neboť není už potřeba materiál pracně sbírat. Korpus skýtá seriózně vybrané texty, a to navíc v dostatečně velkém množství. Texty jsou do korpusu zařazovány především tak, aby finální podoba korpusu co nejlépe zachycovala daný jazyk. Objevují se zde tedy texty různých žánrů, jako jsou novinové články, beletrie, odborné publikace apod. Tím se zajistí různorodost textů. Vedle různorodosti se texty obsažené v korpusu vyznačují také autentičností a objektivitou. Korpusy jsou budovány za určitým cílem, vzhledem k němuž jsou pak považovány za reprezentativní. Díky elektronické podobě je možno v korpusu pohodlně vyhledávat uživatelem vyžadovaná data, a to v různých kontextech. Se vznikem korpusu se také začala vyhraňovat speciální disciplína zvaná *korpusová lingvistika*.

Texty v korpusu jsou pro větší užítost zpravidla značkovány. Především jsou texty opatřeny tzv. *vnější anotací*, kde jsou uvedeny základní informace o textu, jeho autorovi, roku vydání a typu textu apod. *Vnitřní anotace* pak zahrnuje strukturní informace (členění textu na kapitoly, odstavce, věty, slova) a informace lingvistické. Co se lingvistického značkování týká, provádí se především tzv. *tagování* (přiřazování morfologických značek) a *lemmatizace* (přiřazování základního tvaru). Pomocí těchto značek lze pak vyhledávat informace v podobě konkordancí, což jsou hledané slovní tvary ve svém přirozeném kontextu. Konkordance se uplatní především při zjišťování kolokability slov, jejich tvarů či valence.

Korpusy lze rozlišovat podle několika kritérií. Podle míry obecnosti použitých textů se dělí na obecné a speciální. Mezi speciální korpusy řadíme např. korpusy určitého nářečí nebo korpus autorský, např. korpus Čapkova díla. Jsou zaměřeny pouze na specifickou oblast. Naproti tomu korpusy obecné se snaží zachytit jazyková data v co nejširším záběru a slouží zejména při sestavování slovníků. Podle stáří zpracovaných dat dělíme korpusy na synchronní a diachronní. Synchronní korpusy shromažďují texty odrážející současný jazyk, naproti tomu korpusy diachronní v sobě soustřeďují texty starší. Diachronní korpusy obsahují zpravidla menší objem dat než korpusy synchronní. Jejich vybudování je mnohem náročnější, neboť texty zde obsažené se musí převádět do elektronické podoby skenováním, případně

ručním opisováním. Dále lze dělit korpusy podle toho, zda zpracovávají texty psané, nebo mluvené. Zpracování psaných textů je méně pracné. Využívá se už hotových elektronických podob knih, novin a časopisů. Vytvořit korpus mluvený je komplikovanější z toho důvodu, že záznamy mluveného jazyka se musí nejprve přepsat do počítačové podoby. V obou případech (mluveného i psaného korpusu) se pak texty musí lingvisticky i jinak zpracovat. Vydělují se také korpusy paralelní, což jsou korpusy dvou- nebo vícejazyčné. Obsahují vždy text originální a text přeložený.

Využití korpusů je široké. Největší přínos představují korpusy pro lingvisty. Ti na tomto množství slov mohou ověřovat svoje poznatky. Např. lexikografové pomocí korpusu zjišťují, co je typické a co okrajové, což jsou při tvorbě slovníku cenné informace. Při srovnávání synchronních a diachronních korpusů se mohou odhalit pravděpodobné vývojové tendence jazyka atd.

Korpus skýtá cenné informace také pro literární vědce, sociology, psychology či pedagogy. Také studenti nebo laici mohou korpus využít pro svou vlastní potřebu a informovat se zajímavou formou o svém jazyce.

4.1 Český národní korpus

Český národní korpus (ČNK) představuje nekomerční vědecký projekt, který se zaměřuje na budování rozsáhlého počítačového korpusu, přístupného pro všechny zájemce bez většího omezení. Je vytvářen *Ústavem Českého národního korpusu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze* (ÚČNK), který vznikl v roce 1994. Tato instituce je odpovědná za rozvoj ČNK a s ním související činnosti, jako je výzkum a výuka oboru korpusová lingvistika.

Pod pojem ČNK se řadí několik dílčích jazykových korpusů, které jsou v různém stadiu vývoje. Dělí se na část synchronní a diachronní. Časovou hranici pro zařazování textů do synchronního nebo diachronního korpusu tvoří rok 1990 (u beletrie je situace trochu složitější, převládají však opět texty poprvé publikované po roce 1989).

K vyhledávání v jednotlivých korpusech v rámci ČNK slouží program *Bonito*. Volně přístupný je pouze korpus PUBLIC (součást SYN2000, obsahuje 20 milionů slovních tvarů), a to na internetových stránkách ČNK. Pro práci

s ostatními korpusy je třeba poslat žádost na adresu ÚČNK. Uživateli je pak zaslán kód, který mu umožní po dobu jednoho roku využívat ČNK.

4.1.1 Synchronní část ČNK

Synchronní část ČNK se skládá z psaných korpusů (SYN2000, FSC2000, SYN2005, SYN2006PUB, KSK-DOPISY a ORWELL⁸) a mluvených korpusů (PMK, BMK, ORAL2006, ORAL2008).

SYN2000 představuje první dokončený korpus v rámci ČNK. Využívá texty z let 1990 až 1999 a obsahuje přibližně 100 milionů textových slov. SYN2000 je lemmatizovaný, morfologicky označený a opatřený kódem, díky kterému lze identifikovat text. Tento korpus byl představen veřejnosti v říjnu roku 2000. Existuje také jeho veřejně přístupná část, korpus PUBLIC (viz výše). Protože se jedná o korpus obecný, byly do něho zařazeny texty různých žánrů (60 % publicistika, 25 % odborná literatura, 15 % beletrie). Ze SYN2000 vychází FSC2000, který je referenčním zdrojem *Frekvenčního slovníku češtiny*.

SYN2005 je co do počtu textových slov srovnatelný s korpusem SYN2000 a obsahuje také žánrově různorodé texty.

Korpus SYN2006PUB jsme využili při našem výzkumu. Svým rozsahem (300 milionů textových slov) přesahuje všechny ostatní korpusy ČNK. Obsahuje výlučně publicistické texty, které odpovídají časovému rozmezí od listopadu 1989 do konce roku 2004. Texty, které jsou do tohoto korpusu zařazeny, se nevyskytly do té doby v žádném jiném korpusem ČNK. Pracovníci ÚČNK si nečiní nárok na reprezentativnost tohoto korpusu, neboť jeho složení není vyváženo co do roku vydání textů i co do zastoupení použitých pramenů.

SYN2005 a SYN2006PUB jsou stejně jako SYN2000 lemmatizovány, morfologicky označovány a také je u textu vždy uveden zdroj.

Prvním synchronním mluveným korpusem se stal *Pražský mluvený korpus* (PMK) zachycující tématicky předem neomezenou mluvenou češtinu Prahy a okolí. Je založen na magnetofonových nahrávkách (cca 300) pořizovaných v letech 1988–1996. V programu *Bonito* je možné zjistit informace

⁸ KSK-DOPISY obsahuje přepisy ručně psané korespondence z let 1990–2004, ORWELL představuje ručně označovaný korpus Orwellova románu *1984*.

o dané promluvě, jako je pohlaví mluvčího, věk (mladší 20–35, starší 35–), vzdělání (nižší: ZŠ až maturita, vyšší: VŠ) a typ promluvy (formální, neformální). PMK obsahuje přibližně 675 000 slovních tvarů.

Brněnský mluvený korpus (BMK) v sobě soustřeďuje přepisy 250 anonymních magnetofonových nahrávek z let 1994–1999, obsahuje 490 000 slov. BMK zaznamenává autentickou tematicky neomezenou mluvu města Brna. Sociolingvistické proměnné reflektuje stejně jako PMK (pohlaví, věk, vzdělanost mluvčího, typ promluvy).

Co se týče korpusů ORAL2006 a ORAL2008, oba zachycují neformální mluvenou češtinu, obsahují každý 1 milion slov a zabývají se mluvenou češtinou v Čechách, tedy na území českých nářečí v užším slova smyslu. Způsob pořizování nahrávek, jejich přepis a označování probíhalo v souladu se zásadami předchozích mluvených korpusů PMK a BMK.

Kódování a taggování všech výše zmíněných mluvených korpusů ještě není dokončeno, pracovat lze jen s neoznačovanými texty.

V současné době se buduje také *Olomoucký mluvený korpus*, který je od roku 2002 připravován na půdě Univerzity Palackého v Olomouci.

4.1.2 Diachronní korpus

Diachronní složku ČNK tvoří jediný korpus nazvaný DIAKORP. Jeho první část (700 000 slovních tvarů) byla zveřejněna v září roku 2005. Korpus je však průběžně doplňován a dnes čítá cca 1,6 milionu slovních tvarů. Spodní časovou hranici pro vznik textů do DIAKORPu zařazených tvoří konec 13. století. Horní hranicí je rok 1989 (u publicistických a odborných textů) a rok 1944 (u uměleckých textů).

4.1.3 Paralelní korpus

V rámci ČNK existuje také jeden paralelní korpus nazvaný *InterCorp* (stejný název má i projekt, v rámci kterého tento korpus vzniká). Cílem tohoto projektu je vybudovat paralelní synchronní korpus s texty v různých jazycích. *InterCorp* obsahuje především texty z krásné literatury, přičemž daný text má

vždy jednu verzi českou a jednu nebo více verzí v cizím jazyce. Tento korpus začal vznikat v roce 2005 a neustále se rozšiřuje. Momentálně čítá asi 25 milionů slov.

6. Prosté a předložkové pády v současné češtině

6.1 Metoda

V naší práci jsme zkoumali výskyt substantiv s předložkou a bez ní ve vztahu k určitému pádu na materiálu ČNK.

Pracovali jsme především se subkorpusem SYN2006PUB, a to z toho důvodu, že obsahuje opravdu velké množství textů, což je zárukou důvěryhodnosti zjištěných hodnot. Druhou předností tohoto korpusu je jeho orientace pouze na publicistické texty. Právě texty vzniklé v oblasti žurnalistiky a publicistiky odrážejí vývoj českého spisovného jazyka, a to nejen v morfologické rovině. V publicistických útvarech se projevuje snaha po aktualizaci textu a také sklon k užívání jazykových prostředků typických pro mluvenou podobu jazyka. Jazyk v těchto textech užitý je tedy velmi živý a odráží aktuální jazykové tendence. Odtud se jednotlivé jazykové návyky a trendy dostávají do povědomí široké veřejnosti. V naší práci nám jde právě o to, zjistit, jakým směrem se jazyk pohybuje, co se používání předložkových či nepředložkových pádů týká, který z nich je v případě volby upřednostňován.

V několika případech jsme nahlédli i do jiných subkorpusů, než je SYN2006PUB. Tuto skutečnost vždy na daném místě zmiňujeme spolu s názvem daného subkorpusu. Pokud však mluvíme o korpusu bez udání zpřesnění, máme vždy na mysli subkorpus SYN2006PUB.

Při práci s korpusem jsme využili především vyhledávání pomocí implicitního atributu *tag* (morfologická značka). Vyhledali jsme vždy všechny tvary substantiv v konkrétním pádu (např. substantiva v nominativu singulár – N..S1.*) a pak jsme pomocí funkce *P filtr* omezili výběr na substantiva v tomto konkrétním pádu, jimž těsně předchází předložka. Postup jsme zopakovali ještě třikrát⁹ s tím rozdílem, že jsme upravili pozici předložky (druhá zleva, třetí zleva,

⁹ Výjimkou byl nominativ, u něhož jsme považovali za zbytečné zkoumat pozice vzdálenější než 2 místa nalevo od vyhledaného substantiva. Byla tedy zkoumána jen pozice první a druhá zleva.

čtvrtá zleva), aby byly zaznamenány i případy, kdy mezi předložkou a s ní se pojícím substantivem stálo ještě jiné slovo (nejčastěji adjektivum či zájmeno). Navíc jsme na místech, kde jsme to považovali za správné, pomocí funkce *N filtr* vynechali ty případy, v nichž jiná předložka následovala ještě za námi vyhledanou předložkou. Je jisté, že pokud předložka stojí už na druhé a vzdálenější pozici zleva od substantiva, nemusí se právě k tomuto substantivu vázat. Proto jsme prověřili prvních sto konkordancí a poté jsme procentuálně vyjádřili pro nás relevantní případy.

Pro názornost nastíníme celý postup při vyhledávání substantiv v dativu singuláru:

1/ Po zvolení atributu *tag* jsme zadali příkaz *N..S3.**, bylo vyhledáno 2 365 812 tvarů.

2/ Pomocí *P filtru* jsme omezili výběr na případy, kdy vyhledaným tvarům substantiv předcházela předložka těsně, vyhledáno bylo 860 523 případů.

3/ Následně jsme použili volbu *krok zpět* a pomocí funkce *P filtr* vyhledali případy, kdy předložka předchází substantivu na druhém místě (zbylo 386 499), použitím *N filtru* byly vyřazeny případy zaznamenané už v bodě 2/, zde se vyskytovaly především sekundární předložky jako např. *vzhledem k* (zbylo 375 917).

4/ Po opětovném zadání zpětného kroku jsme vyhledali předložky na třetím místě od substantiva (203 608) a pomocí volby *N filtr* pro předložky na pozici -2 až -1¹⁰ jsme vyřadili případy jako např. *na příkaz k zásahu, se sklony k agresivitě*, které byly zachyceny už v bodě jedna (zůstalo 139 283 řádků).

5/ Zjistili jsme, kolik případů ze sta je pro nás relevantních, a tak jsme stanovili jejich procentuální zastoupení (78 konkordancí ze sta prozkoumaných pro nás bylo relevantních – 78 % ze 139 283 je 108 641).

6/ Stejný postup se opakoval i při vyhledání předložky na čtvrté pozici, vyřazeny byly pak řádky, kde na -3 až -1 pozici byla předložka (zbylo 99 932). Po prověření sta řádků jsme dospěli k číslu 42 (42 % z 99 932 je 41 971).

7/ Nakonec jsme sečetli jednotlivé výsledky (860 523 + 375 917 + 108 641 + 41 971) a došli jsme k číslu, které prozrazovalo zastoupení

¹⁰ Druhá až první pozice vlevo od substantiva.

předložkového dativu (1 387 051). Výsledky jsme také vyjadřovali v procentech (58,6 % předložkových a 41,4 % nepředložkových pádů).

8/ Počet prostých dativů jsme stanovili jednoduše odečtením předložkových dativů od celkového počtu substantiv v dativu.

U některých pádů byl výše popsán postup ještě o některé kroky doplněn či nějak obměněn. Tuto skutečnost zmíníme vždy na příslušném místě u konkrétního pádu, aby byl postup zcela zřejmý.

Pro větší přehlednost jsme výsledky, ke kterým jsme došli, zanesli do tabulek, umístěných vždy pod textem, k němuž se vztahují. Vše jsme také vyjádřili procentuálně.

Pády jsou na začátku kapitoly pokaždé stručně charakterizovány. V rámci jedné kapitoly nazvané podle daného pádu se věnujeme singuláru i plurálu současně.

Nevěnujeme se samostatně pouze vokativu, který se chová jinak než pády ostatní.

Je třeba také zmínit, že vyhledávání pádu substantiva, tedy morfologické kategorie, v ČNK není bez komplikací. Jsme si vědomi toho, že v korpusu nelze vyhledávat zcela přesně. V naší práci se tato nepřesnost projeví např. v důsledku omezení se na případy předložkových pádů na prvním až čtvrtém místě zleva od substantiva. Vzdálenější pozice už nereflktujeme, a to z toho důvodu, že předložka na tak vzdálené pozici od jména, se kterým se pojí, se vyskytuje jen zřídka. Dokladem správnosti této metody nám může být vyhledávání lokálu, jenž se v češtině vyskytuje pouze s předložkou. Substantivum v lokálu singuláru se v korpusu objevilo v 10 310 248 případech. Prozkoumali jsme opět předložky na pozicích -1 až -4 a došli jsme k číslu 10 180 293. Zanedbali jsme tedy pouhých 129 955 případů, což je 2,3 % z celkového počtu vyhledaných substantiv v lokálu. Nepřesnosti jiného druhu pramení ze skutečnosti, že vyhledáváme v korpusu pomocí morfologického značkování (především implicitního atributu *tag*). Toto značkování se provádí s použitím speciálních počítačových programů a ne vždy je daný tvar rozpoznán správně. Úspěšnost se odhaduje na 94 % vyhledaných tvarů, tedy asi každé šestnácté slovo je označeno špatně. (<http://ucnk.ff.cuni.cz/bonito/>, 16. 2. 2009.) Je proto třeba počítat s určitými nepřesnostmi ve zjištěných

výsledcích, což ovšem neznevažuje naše závěry, ke kterým postačí výsledky přibližné.

6.2 Frekvence pádů obecně

Dříve než přistoupíme k jednotlivým pádům zvlášť, považujeme za užitečné vyčíslit frekvenci každého pádu substantiva vzhledem k pádům ostatním. Výsledky prezentuje tabulka. Ve sloupci, v němž je zaznamenán součet singulárných i plurálních tvarů substantiva v určitém pádě, je v závorce uvedeno procentuální zastoupení daného pádu.

Pád	Sg.	Pl.	Sg. + Pl. (%)
N	26 311 278	6 271 093	32 582 371 (31,7)
G	19 800 425	9 941 102	29 741 527 (29)
D	2 365 812	970 680	3 336 492 (3,3)
A	12 894 361	4 408 568	17 302 929 (16,8)
V	110 422	1 658	112 080 (0,1)
L	10 310 248	2 092 048	12 402 296 (12,1)
I	5 625 814	1 507 537	7 133 351 (7)
celkem	77 418 360	25 192 686	102 611 046 (100)

Z výsledků je zřejmé, že nejvíce užívaným pádem je nominativ. Tuto skutečnost lze vysvětlit tím, že jde o pád podmětu, který má téměř každá věta. Po nominativu následuje co do četnosti výskytu genitiv jakožto pád neshodného atributu. Relativně velkou frekvenci má také pád přímého objektu – akuzativ. Poté následují pády převážně sémantické – lokál a instrumentál. Nejméně je (vedle vokativu, který stojí mimo systém pádů a který v naší práci ponecháváme stranou) zastoupen dativ. Pořadí pádů by se opakovalo i v případě, že bychom vzali v úvahu pouze tvary substantiva v singuláru. V plurálu se před nominativ staví svou četností genitiv, jenž je v množném čísle využíván jako pád počítaného substantiva.

Mnohem více se u substantiv uplatňuje singulár než plurál. Singulár je pokládán za nepříznakový člen opozice, plurál je zde členem příznačným.

ESČ (2002, 95) uvádí, že singulár se oproti plurálu objevuje v češtině třikrát častěji. To potvrzují i naše výsledky.

6.3 Nominativ

Nominativ je podle větněčlenského hlediska především pádem subjektu, dále může být prostředkem k vyjádření přísudku jmenného, doplňku, přívlastku či přístavku. Za zvláštní typ neshodného přívlastku se považuje tzv. nominativ jmenovací (např. *ve sklárnách Kavalier¹¹*). Z hlediska rozdělení pádů na syntaktické a sémantické jde o pád převážně syntaktický, adverbiální významy plní pouze výjimečně. (PMČ, 2003, 236)

Nominativ vystupuje hlavně jako pád bezpředložkový, pojí se s ním pouze některé předložky cizí.

Korpus SYN2006PUB obsahuje 26 311 278 substantiv v nominativu singuláru a 6 271 093 substantiv v nominativu plurálu. Po zadání příkazu *P filtr* pro předložku na první pozici před jménem v nominativu bylo v singuláru vyhledáno 42 149 případů, což je nepatrné procento (0,16 %) z celkového počtu nalezených nominativních tvarů. Podobná situace nastala v plurálu, kde se předložka na prvním místě před jménem objevila v 2 285 (0,04 %) případech.

Po bližším prozkoumání se ukázalo, že jde buď o případy irelevantní (Př.: *OF Teplice¹²*, kde *OF* je zkratka, nikoliv předložka; *ve spodkové manipulaci¹³*, kde *spodkové* není substantivum v nominativu, ale adjektivum v lokálu apod.; tyto případy se pojí s výše zmíněnou nepřesností při morfologickém značkování), nebo jde o případy nominativu jmenovacího (Př.: *do LIAZ Jablonec, v Junior klubu,...*).

Jediná možnost, kdy může být nominativ předložkový, je jeho spojení s předložkou cizí. Jde původně o adverbia, avšak v češtině se užívají jako prepozice (PMČ, 2003, 342). Po prověření prvních sta řádků, kdy byl výběr omezen na substantiva v nominativu, jimž předchází předložka na -2. až -1. místě, nebyla nalezena ani jedna cizí předložka, co se singuláru i plurálu týká.

¹¹ *Český národní korpus - SYN2006PUB*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. 27. 2. 2009.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž.

Zadali jsme proto do vyhledávače tři konkrétní častěji užívané cizí předložky, a to *versus*, *kontra* a *alias*. Zabývali jsme se jen pozicemi těsně předcházejícími před substantivem. Dospěli jsme k následujícím výsledkům. Nejpoužívanější cizí předložkou z výše uvedených je předložka *versus* (1660 + 213)¹⁴, poté předložka *alias* (579 + 28) a nakonec *kontra* (286 + 51). Z číselných údajů je patrné, že užití těchto předložek stojí na periférii. Prověřili jsme také všechny dostupné orální korpusy a zjistili jsme výskyt zmíněných předložek. Ten se vždy pohyboval v rozmezí 0 až 3, což je zcela zanedbatelný počet.

Výsledky jsme zaznamenali do tabulek:

	sg.	pl.	celkem
nominativ	26 311 278	6 271 093	32 582 371

	sg.	pl.
versus	1660	213
alias	579	28
kontra	286	51

6.4 Genitiv

Genitiv jakožto pád syntaktický vystupuje především v roli neshodného atributu. Plní však také funkci objektu, okrajově též subjektu a jmenné části přísudku. V sémantických funkcích se uplatňuje v drtivé většině genitiv předložkový, kterým se vyjadřuje určení místa a směru, času, příčiny, průvodních okolností a podmínky, na této půdě nacházejí své uplatnění též nevládní předložky. (PMČ, 2003, 237n)

V rámci genitivu se vyděluje ještě genitiv záporový, partitivní a numerativ. Na ně je nahlíženo jako na sémantické varianty akuzativu a nominativu (viz též 2.2.3.3).

Genitiv lze dělit také s přihlédnutím k tomu, jaký slovní druh ho uděluje. Podle tohoto hlediska se rozlišuje především genitiv adnominální a adverbální. Zatímco pro všechny ostatní pády se za základní pozici považuje pozice

¹⁴ První údaj se týká singuláru, druhý plurálu.

adverbální, genitiv je charakteristický svou adnominálností, která vychází z podstaty jeho základní funkce neshodného přívlastku (bývá ve své nejvlastnější funkci udělován jménem).

V korpusu SYN2006PUB bylo vyhledáno 19 800 425 substantiv v **genitivu singuláru**. Případů, v nichž na prvním místě zleva stála před jménem předložka, bylo 3 288 737. Předložka na pozici -2 se vyskytla v 3 462 740 dokladech, po vyřazení řádků s předložkami na pozici -1 a zároveň vyřazení podstatných jmen na pozici -1 jsme dospěli k číslu 1 387 150. Odstraněním řádků obsahující substantiva na pozici -1 jsme vyřadili případy jako *z poškozování zájmu, z důvodu vzniku, ke zveřejnění prohlášení* apod.¹⁵ Vycházeli jsme z předpokladu, že pokud mezi předložkou a substantivem v genitivu stojí jiné substantivum, předložka se váže k substantivu bližšímu.¹⁶ Poté jsme zkontrolovali sto řádků a dospěli jsme k téměř sto procentní (97%) úspěšnosti, tyto případy byly pro nás relevantní. Postup jsme zopakovali i v pozici předložky na třetím a čtvrtém místě zleva od substantiva v genitivu. Do funkce *N filtr* jsme zadali rozmezí -2 (-3) až -1 pro odstranění předložek i substantiv na těchto pozicích. V prvním případě (předložka na pozici -3) jsme dospěli k číslu 288 770, v případě druhém jsme zjistili 39 424 relevantních předložkových pádů. Celkově se tedy předložkový genitiv singuláru vyskytl v 5 004 081 řádcích (25,3 %), na bezpředložkový genitiv tudíž připadá 14 796 344 řádků (74,7 %). Poměr předložkového a prostého genitivu singuláru je tedy podle našeho zjištění zhruba 1 : 3.

pozice předložky	předložkový G sg. (%)
-1	3 288 737 (65,7)
-2	1 387 150 (27,7)
-3	288 770 (5,8)
-4	39 424 (0,8)
celkem	5 004 081

¹⁵ Jsme si vědomi toho, že jsme tímto způsobem odstranili i některé sekundární předložky typu *v průběhu, v rámci* apod. Jejich zastoupení je však velmi nízké a zároveň by bylo obtížné posuzovat jednotlivé případy, zda se jedná o sekundární předložku, či nikoliv.

¹⁶ Tento předpoklad jsme si ověřili pomocí funkce *P filtr* pro substantiva na -1 pozici.

	předl. G sg.	prostý G sg.	celkem	předl. G / prostý G
počet (%)	5 004 081 (25,3)	14 796 344 (74,7)	19 800 425	0,34

Nyní se budeme věnovat **genitivu plurálu**. Postupovali jsme obdobně, jak je vylíčeno v předcházejícím odstavci, navíc jsme však museli vzít v úvahu genitiv numerativní, který je vždy bezpředložkový. Vyřazovali jsme tedy i případy, kde substantivu v genitivu předchází číslovka. *Bonitem* bylo vyhledáno 9 941 102 substantiv v tomto tvaru. Předložku na prvním místě zleva od substantiva obsahovalo 797 499 řádků. Předložka na druhém místě po odečtení případů, kdy těsně před substantivem předcházelo substantivum, číslovka nebo předložka, byla zastoupena v 585 749 relevantních případech. Pozice -3 a -4 byla obsazena předložkou v 118 184 a 21 928 dokladech. Celkem jsme tedy vyhledali 1 523 360 předložkových genitivů plurálu. Na nepředložkový genitiv tak zbývá 8 417 742 dokladů.

pozice předložky	předl. G. pl. (%)
-1	797 499 (52,4)
-2	585 749 (38,5)
-3	118 184 (7,7)
-4	21 928 (1,4)
celkem	1 523 360

	předl. G pl.	prostý G pl.	celkem	předl. G/ prostý G
počet (%)	1 523 360 (15,3)	8 417 742 (84,7)	9 941 102	0,18

Podle našich zjištění je tedy výrazně častější genitiv prostý než genitiv předložkový. Větší zastoupení má prostý genitiv plurálu, což lze z větší části přičíst výskytu genitivu numerativního.

6.4.1 Genitiv numerativní

Genitiv numerativní je označení pro spojení genitivu s číslovkou určitou od *pěti* výše (*pět mužů*) a s číslovkou neurčitou (*několik mužů*), jde tedy o pád počítaného předmětu a vyskytuje se pouze v plurálu. Týká se případů, ve kterých je řídicí slovo v nominativu nebo akuzativu. Tento genitiv byl v minulosti

podle F. Kopečného (1953) běžným genitivem adnominálním, neboť výše zmíněné číslovky se chovaly jako substantiva. V ostatních pádech (vyjma nominativu a akuzativu) se tyto číslovky chovají jako shodné atributy (*Mluvil s pěti/několika chlapci, o pěti/několika chlapcích*). (ESČ, 2002, 152)

Nejprve nás zajímalo, jaké má genitiv numerativní zastoupení v korpusu. Pomocí *Bonita* bylo vyhledáno 2 197 033 genitivů, jimž předcházela číslovka¹⁷ na prvním místě před substantivem a poté 227 462 číslovek na pozici -2, kde mezi číslovkou a substantivem stálo adjektivum (219 569) a pronominum (7 893). Celkem jsme tedy zaznamenali 2 424 495 číslovek. Ze všech (9 941 102) substantiv v genitivu plurálu tedy zhruba jedna čtvrtina připadá na genitiv numerativní.

6.4.1.1 Číslovky *sto, tisíc, milion a miliarda* ve spojení s genitivem numerativním

V této kapitole se podíváme na některé specifické případy genitivu numerativního. Ve spojení s některými číslovkami mají uživatelé jazyka možnost volby, zda užít u substantiva ve spojení s číslovkou pádu počítaného substantiva (genitivu numerativního) i v jiných pádech než v nominativu a akuzativu, či substantivum skloňovat podle paradigmatu, které mu přísluší. Jedná se o číslovky běžně skloňované jako substantiva – *sto, tisíc, milion, miliarda*. Rozhodli jsme se tomuto tématu věnovat pozornost, abychom zjistili, která varianta u výše zmíněných číslovek převažuje. V našem výzkumu jsme se opírali především o *Internetovou jazykovou příručku* (<http://prirucka.ujc.cas.cz/>), vedle toho jsme použili pojednání k dané problematice v *Mluvnici češtiny 2* (1986, 407) a v *Příruční mluvnici češtiny* (2003, 308n), jistým vodítkem nám byl také vlastní jazykový úzus. Teoretická stanoviska jsme čerpali z článku F. Kopečného (1953).

Kopečný (1953, 117n) se ve svém článku zabývá mimo jiné vysvětlením, proč se skloňování číslovek *sto* a *tisíc* spolu s počítaným předmětem vymyká pravidelnostem. Tuto skutečnost objasňuje následovně: uvažuje o číslovkách *pět, šest* a vyšších jako o adjektivech, přesněji řečeno podle něho podlely tyto

¹⁷ Po zkontrolování sta řádků jsme narazili pouze na jeden případ, který nekorespondoval s genitivem numerativním. (*TJ Slavia Praha IPS vydalo 21.11.1989 prohlášení...*, Český národní korpus - SYN2006PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. 4. 3. 2009.)

číslovky tendenci adjektivizace. Tato adjektivizační tendence není sice vyjádřena flektivní shodou, ale to, jak Kopečný říká, nehraje roli. Důležité je, že stejně jako v případě adjektiva a rozvitého substantiva je i mezi touto číslovkou a substantivem patrná funkční sounáležitost. Adjektivizace nebyla podle Kopečného dokončena u číslovek *sto* a *tisíc*, neboť lze říci *se sto korunami* i *se stem korun*, *s tisíci korunami* i *s tisícem korun* apod. V tomto případě buď zůstává číslovka neskloňná a skloňuje se počítané substantivum, nebo se skloňuje číslovka a substantivum zachovává ve všech pádech tvar genitivu plurálu. Mimo to existuje také varianta, ve které se skloňuje jak číslovka, tak substantivum. Specifickou flexí disponují také číslovky *milion* a *miliarda* a s nimi se pojící počítaná substantiva, k nimž se Kopečný už nevyjadřuje. My se však v našem výzkumu zaměříme i na tyto případy.

6.4.1.1.1 Číslovka *sto* a s ní se pojící počítané substantivum

Nejprve nám půjde o číslovku *sto* v **singuláru**. Skloňuje se podle vzoru *město*, ve spojení s počítaným předmětem se však může chovat i neskloňně. Tak existuje v dativu vedle pravidelné varianty *ke stu korunám/korun* ještě varianta *ke sto korunám*. Podobná situace nastane také v lokálu (*o stu korunách/korun* vedle *o sto korunách*) a instrumentálu (*se stem korun* či *se sto korunami*). Stejně jako po číslovce *sto* se chová i počítaný předmět po souborových číslovkách (např. *s paterem ponožek* i *s patero ponožkami*).¹⁸

Jednotlivé varianty užití číslovky *sto* a tvaru počítaného substantiva jsme vyhledali v korpusu. Vybrali jsme případy, v nichž za číslovkou *sto* následuje substantivum. V singuláru jsme vyřadili ty řádky, ve kterých před touto číslovkou stála číslovka jiná, a to proto, abychom se vyhnuli složitějším číslovkovým spojení, u nichž platí odlišná pravidla skloňování. Nezabývali jsme se již spojeními typu *číslovka – adjektivum/pronominum – substantivum*, neboť k vyjádření poměru výskytu daného jevu nám stačila jen spojení, v nichž číslovka přímo předchází substantivum.¹⁹

Nejprve jsme se zaměřili na dativ. Zde je možnost volby mezi třemi různými vyjádřeními: *sto* + substantivum v dativu (*ke sto korunám*), *stu* + substantivum v (numerativním) genitivu (*ke stu korun*) a *stu* + substantivum

¹⁸ <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=sto&Hledej=Hledej>. 25. 2. 2009.

¹⁹ Tento postup jsme praktikovali i u zbylých tří číslovek při zkoumání jejich tvarů v singuláru.

v dativu (*ke stu korunám*). Nejčastější je v pořadí první jmenované spojení, v korpusu se objevilo 46krát. Ostatní dvě varianty jsou užívané méně často. Využití genitivu numerativního se na tomto místě objevilo 21krát a varianta, v níž se s číslovkou v dativu pojilo substantivum v dativu, měla zastoupení na 8 řádcích.

Poté jsme se věnovali lokálu. Převážila zde varianta, ve které jsou skloňovány pravidelně oba členy dvojice (*o stu korunách*), vyhledávačem byla zaznamenána v 120 případech. V mnohem menším počtu byl zastoupen případ typu *o stu korun* (16 spojení). Ani jednou nebylo zaregistrováno spojení typu *o sto korunách*, a to ani potom, co jsme se pokusili vyhledat tento tvar pomocí zadání řetězce slov do vyhledávače.

V instrumentálu lze volit pouze ze dvou variant, jejichž frekvence je značně rozdílná. V drtivé většině převažuje spojení nesklonované číslovky a substantiva v instrumentálu (*se sto korunami*; 1911 případů²⁰), zatímco skloňovaná číslovka předcházející substantivum v genitivu (*se stem korun*) stojí zcela na periférii (22 případů). Potvrzuje se tím tvrzení obsažené v *Mluvnici češtiny 2* (1986, 407) o častějším zastoupení spojení *se sto lidmi* než *se stem lidí*.

V tabulce jsou od sebe odděleny případy, ve kterých je využit genitiv numerativní u počítaného substantiva ve výše zmíněných pádech, a ty zbylé, ve kterých je substantivum skloňováno podle příslušného vzoru, ať už je číslovka skloňovaná, či zachovává tvar nominativu.

sto (sg.)	substantivum v G	substantivum v daném pádu
dativ	21	54
lokál	16	120
instrumentál	22	1911
celkem (%)	59 (2,8)	2085 (97,2)

Jak je vidět z výsledků, u počítaného předmětu ve spojení s číslovkou *sto* převažuje příslušný pád (dativ, lokál, nebo instrumentál). Genitiv numerativní se v daných pádech objevuje spíše zřídka. Nejvíce je však využíván v dativu, naproti tomu nejméně v instrumentálu.

²⁰ Jen spojení slov *před sto lety* bylo v korpusu zastoupeno v 1 430 případech.

Možnost volby se nabízí také v dativu, lokálu a instrumentálu **plurálu**. Prozkoumali jsme tedy také tyto případy. Zde jsme však vzali v úvahu i doklady, ve kterých je jmenovaná číslovka součástí složitějšího číslovkového výrazu.²¹ Ve všech třech zkoumaných pádech lze volit mezi dvěma variantami. Číslovka se skloňuje vždy, počítaný předmět buď zachovává tvar genitivu plurálu, nebo je skloňován pravidelně. V dativu převažuje varianta s využitím genitivního tvaru (*ke třem stům korun*, 234 dokladů), druhý případ (*ke třem stům korunám*) byl vyhledán na 159 řádcích. V lokálu nastává situace opačná, převažují tvary s pravidelně skloňovaným substantivem (*po dvou stech letech*, 1 007 případů), zatímco genitivní koncovka (*po dvou stech let*) je využita pouze v 63 dokladech. V instrumentálu jsme došli k podobným závěrům, když spojení typu *před dvěma sty lety* našlo uplatnění na 2 244 řádcích, zatímco typ *před dvěma sty let* pouze na 169.

sto (pl.)	substantivum v G	substantivum v daném pádu
dativ	234	159
lokál	63	1 007
instrumentál	169	2 244
celkem (%)	466 (12)	3 410 (88)

6.4.1.1.2 Číslovka tisíc a s ní se pojící počítané substantivum

Zaměřili jsme se také na číslovku *tisíc*, a to nejprve na její skloňování v **singuláru**. Ta má ve spojení s počítaným předmětem v dativu dvě varianty (*k tisíci lidem*, *k tisíci lidí*). Obě tyto varianty mají v korpusu jen malé zastoupení. Doklady na pravidelně skloňovanou variantu jsme našli v počtu 16. Substantivum v genitivu se s číslovkou *tisíc* pojilo v rámci dativu v 9 případech.

V lokálu lze volit ze dvou typů spojení číslovky *tisíc* a substantiva. Typ s pravidelně skloňovaným substantivem (*o tisíci lidech*) v korpusu převažoval. Obsahovalo ho 240 konkordančních řádků. Druhý typ (*o tisíci lidí*) měl velmi

²¹ Stejně jsme postupovali při zjišťování všech tvarů námi zkoumaných číslovek v plurálu.

nízkou frekvenci, identifikovali jsme ho pouze 11krát, např. ve větě: *U výrobně méně náročných titulů už při tisíci výtisků, u edice Hit při 6000 výtiscích.*²²

V instrumentálu se jeví jako jediná užívaná varianta se skloňovanou číslovkou a substantivem v genitivu (*s tisícem lidí*).

tisíc (sg.)	substantivum v G	substantivum v daném pádu
dativ	9	16
lokál	11	240
instrumentál	175	-
celkem (%)	195 (43,2)	256 (56,8)

Frekvenci genitivu numerativního ve spojení s číslovkou *tisíc* ve zkoumaných pádech zvyšuje především instrumentál, v rámci kterého se nevyskytuje žádný jiný konkurenční tvar.

Plurálové tvary substantiva pojícího se s číslovkou *tisíc* jsou v prozkoumaných pádech vždy dva, a to stejné, jak tomu bylo u číslovky *sto*. Jejich poměry se však liší. V korpusu jsme vyhledali jejich výskyt. V dativu má větší zastoupení tvar genitivní (*k dvěma tisícům lidí*, 1448 případů), výrazně méně často se užívá koncovky dativní (*k dvěma tisícům lidem*, 76 případů). Stejně jako u číslovky *sto*, i zde v dalších dvou pádech (lokálu a instrumentálu) převažují už varianty s pravidelně skloňovaným jménem. V lokálu je to 896 tvarů pravidelných a 700 tvarů genitivních, v instrumentálu je rozdíl mnohem výraznější. Instrumentálovou koncovku jsme zaznamenali 4 978krát, zatímco genitivní 1 705krát.

tisíc (pl.)	substantivum v G	substantivum v daném pádu
dativ	1 448	76
lokál	700	896
instrumentál	1 705	4 978
celkem (%)	3 853 (39,3)	5 950 (60,7)

²² *Český národní korpus - SYN2006PUB*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. 23. 2. 2009.

6.4.1.1.3 Číslovka *milion* a s ní se pojící počítané substantivum

Další problematickou číslovkou co do skloňování jí samotné a počítaného předmětu, který se k ní váže, je číslovka *milion*. V úvahu jsme brali obě grafické podoby této číslovky lišící se kvantitou (*milion*, *milión*). V dativu se jednoznačně používá u počítaného předmětu genitivní tvar (*milionu lidí*, 82 dokladů), našli jsme pouze dva doklady jiného způsobu vyjádření (př.: *V případě, že by se mléko dostalo do čtvrtiny ze 4200 základních škol v ČR a v nich k milionu školákům, zvýšila by se jeho spotřeba o 5 milionů litrů za rok...*)²³. Také v lokálu se objevuje převážně spojení skloňované číslovky s genitivním tvarem substantiva, jiné varianty mají v korpusu jen minimální zastoupení. Nalezeny byly pouze dva příklady na spojení typu *miliónu* + substantivum v lokálu (př.: *Centrum s knihovnou o miliónu svazcích a fotoarchívem*)²⁴. Většinové zastoupení měl typ *o milionu lidí*, objevil se 95krát. V instrumentálu jde o podobu *s milionem lidí* a vyhledán byl 314krát, jiná varianta v korpusu zastoupení nemá. *Mluvnice češtiny 2* (1986, 407) varianty typu *s milion lidmi* hodnotí jako hovorové. V publicistickém stylu se běžně hovorové prvky vyskytují, avšak tento prvek jsme v souboru publicistických textů neobjevili ani jednou, proto usuzujeme, že nyní patří spíše do okruhu nespisovné češtiny.

milion (sg.)	substantivum v G	substantivum v daném pádu
dativ	82	2
lokál	95	2
instrumentál	314	-
celkem (%)	491 (99,2)	4 (0,9)

V **plurálu** se obdobně jako v singuláru využívá v naprosté většině genitivních tvarů u substantiv počítaného jména následujících za číslovkou *milion*. Po číslovce *milion* v dativu následovalo 1 012 substantiv v genitivu plurálu a 14 substantiv v dativu plurálu. V lokálu byl poměr substantiv v genitivu ku substantivům v lokálu 983 ku 21. V rámci instrumentálu se genitiv

²³ Tamtéž.

²⁴ Tamtéž.

numerativní vyskytl na 3 708 konkordančních řádcích, zatímco instrumentálový tvar na 213 řádcích.

Milion (pl.)	substantivum v G	substantivum v daném pádu
dativ	1 012	14
lokál	983	21
instrumentál	3 708	213
celkem	5 703 (95,8)	248 (4,2)

6.4.1.1.4 Číslovka *miliarda* a s ní se pojící počítané substantivum

Číslovka *miliarda* je také označována za problematickou při skloňování ve spojení s počítaným předmětem. V **singuláru** tomu tak podle našich zjištění není, neboť korpus připouští pouze jednu variantu, a to tu, která využívá genitiv numerativní. V dativu, lokálu i instrumentálu se vždy skloňuje a počítaný předmět má tvar genitivu plurálu (*k miliardě korun, o miliardě korun, s miliardou korun*). Tvary typu *k miliardě korunám, o miliardě korunách, s miliardou korunami* možné nejsou.

miliarda (sg.)	substantivum v G	substantivum v daném pádu
dativ	72	-
lokál	20	-
instrumentál	78	-
celkem	170 (100)	-

Tato praxe se opakovala také v **plurálu**. V dativu a lokálu nebyl nalezen ani jeden tvar substantiva (pojícího se s číslovkou *miliarda*) ve jmenovaných pádech. Naproti tomu tvar substantiva s genitivní koncovkou byl zaznamenán v rámci dativu 354krát a v lokálu 410krát. V instrumentálu byly vedle tvarů genitivních (1 052 dokladů) vyhledány pouze 2 tvary s koncovkou instrumentálovou (oba případy: *před miliardami lety*²⁵). Tyto tvary však nejsou spisovné.

²⁵ Český národní korpus - SYN2006PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. 2. 3. 2009.

miliarda (pl.)	substantivum v G	substantivum v daném pádu
Dativ	354	-
Lokál	410	-
instrumentál	1 052	2
Celkem	1 816 (99,9)	2 (0,1)

6.4.1.1.5 Shrnutí

Podle teorie, kterou nastínil Kopečný (1953 a 1962, 149) a která byla zmíněna už v kapitole 6.2.1.1, se ve spojení, kdy zůstává číslovka *sto* a *tisíc* nesklonná a skloňuje se pouze počítané substantivum, tyto číslovky řadí mezi adjektiva. Pokud se ve spojení s těmito číslovkami užije genitivu numerativního, jsou *sto* a *tisíc* ještě substantivy (jde pak o adnominální genitiv). Toto tvrzení lze vztáhnout také na číslovky *milion* a *miliarda*. Jestliže nastane případ, že se skloňuje jak číslovka, tak substantivum, jedná se o „lidové atrakční typy“, autor uvádí příklad s *tím tisícem korunama* (Kopečný, 1962, 149). Pojem atrakce se v této souvislosti objevuje také v díle J. Gebauera (1925, 318), jako příklad uvádí např. s *milion zlatými*.

Nyní už k našim výsledkům. Pokud se budeme držet nastíněné teorie, můžeme potvrdit Kopečného tezi, že adjektivizace číslovek *sto* a *tisíc* sice ještě zcela provedena není, avšak tyto číslovky se častěji chovají syntakticky jako adjektiva než jako substantiva. *Sto* se jako adjektivum chová v 97,2 % v singuláru a 89,3 % v plurálu. Výsledky u číslovky *tisíc* už tak přesvědčivé nejsou (56,8 % v sg. a 60,7 % v pl.). Procentuální zastoupení substantiva v genitivu zvyšuje tvar instrumentálový. Korpus zde potvrzuje pouze variantu s numerativem. To odporuje Trávníčkovu tvrzení, že v 7. pádě jsou upřednostňovány tvary nesklonované (*s tisíc korunami*; Trávníček, 1948, 539). Výjimku tvoří také dativ plurálu, u nějž výrazně převládá počítané substantivum v genitivu.

Další dvě zkoumané číslovky *milion* a *miliarda* se syntakticky chovají převážně jako substantiva (počítaný předmět s nimi se pojící má tvar genitivu).

Do syntaktické role adjektiva se dostávají spíše zřídka. Častější výskyt číslovek *milion* a *miliarda* v sepětí s počítaným předmětem, které se syntakticky chovají jako adjektiva lze předpokládat spíše v projevech mluvených.

6.5 Dativ

Dativ je považován za pád primárně sémantický. Syntaktickou funkci zastává jako objekt přímý (pád jediného předmětu; *pomáhat někomu*), či nepřímý (pád jednoho z více předmětů; *darovat něco někomu*). Vazebný charakter má také v případě neshodného atributu (*dopis otcí*). V rámci své adverbiální povahy vyjadřuje významy místa, směru, času, příčiny, účelu, přípustky, zřetele. Tyto významy zastává především dativ předložkový. Dativ je také pádem nositele příznaku vyjádřeného predikativem (*Petrovi bylo zima*). (PMČ, 2003, 239n)

Pro speciální ne vazebné využití dativu se používá termín *dativ volný*. Jeho užití je motivováno buď sémanticky, nebo pragmaticky. Mezi sémanticky motivované volné dativy patří dativ prospěchový, zřetelový, přivlastňovací, subjektivní a judikantní. Pragmaticky motivovaný je dativ emocionální, kontaktní a dativ zainteresování. (ESČ, 2002, 104n)

Zjišťování frekvence tohoto pádu jsme nastínili už v kapitole 4. Na tomto místě tedy už pouze stručně shrneme výsledky. Celkový počet substantiv v **dativu singuláru** vyjadřuje číslo 2 365 812. Předložka na prvním místě před substantivem se objevila v 860 523 případech, předložka na místě druhém zleva byla zaznamenána v 375 917 případech, pozici -3 od substantiva zaujímalá prepozice 108 641krát a pozici -4 v 41 971 pro nás relevantních případech. Předložkový dativ singuláru měl tedy své zastoupení v 1 387 051 (58,6 %) tvarech. Naproti tomu nepředložkovému dativu jednotného čísla náleží 978 761 (41,4 %) případů. V singuláru tedy převažuje dativ předložkový.

pozice předložky	předložkový D sg. (%)
-1	860 523 (62)
-2	375 917 (27,1)
-3	108 641 (7,8)
-4	41 971 (3)
celkem	1 387 051

	předl. D sg	prostý D sg.	celkem	předl. D / prostý D
počet (%)	1 387 051 (58,6)	978 761 (41,4)	2 365 812	1,42

Co se týče **dativu plurálu**, dospěli jsme k následujícím zjištěním. Celkově bylo programem *Bonito* vyhledáno 970 680 substantiv v dativu plurálu. Předložka na prvním místě před substantivem byla zaznamenána na 148 802 konkordačních řádcích. Předložkové pády, kde předložka stála na pozici -2, čítaly 150 451 případů. Relevantní případy s předložkou na -3 a -4 místě jsme zaregistrovali v počtu 52 428 a 17 296. Celkem jsme tedy zjistili 368 977 (38 %) předložkových a 601 474 (62 %) prostých dativů plurálu.

pozice předložky	předložkový D pl. (%)
-1	148 802 (40,3)
-2	150 451 (40,8)
-3	52 428 (14,2)
-4	17 296 (4,7)
celkem	368 977

	předl. D pl.	prostý D pl.	celkem	předl. D / prostý D
počet (%)	368 977 (38)	601 474 (62)	970 680	0,61

Prostý dativ plurálu má větší zastoupení než předložkový. Nastala tedy opačná situace, než v případě dativu singuláru.

Abychom si ověřili, že se nestala v našem průzkumu chyba, zadali jsme do vyhledávače dvě nejčastější předložky pojící se s dativem – *ka proti*, prověřovali jsme pouze první a druhou pozici zleva od substantiva. Výsledky

potvrdily naše předchozí tvrzení. Zastoupení předložky *k* se v singuláru objevilo na 681 726 řádcích, což tvoří z celkového počtu singulárových tvarů (2 365 812) 28,8 %. Naproti tomu v plurálu se tato předložka objevila na 183 829 pozicích. Pokud procentuálně vyjádříme tuto skutečnost, dojdeme k číslu 18,9 %. V případě předložky *proti* jsme došli k výsledkům 6,2 % v singuláru a 4,8 % v plurálu. Nyní už můžeme téměř s jistotou konstatovat, že předložkový dativ singuláru má převahu nad předložkovým dativem plurálu.

Předložkový dativ vyjadřuje především adverbiální významy, na základě našich výsledků lze usoudit, že častěji jsou tyto významy vyjadřovány v singuláru.

6.6 Akuzativ

Akuzativ je považován za prototyp syntaktického pádu, a to pro svou funkci přímého objektu (*vytisknout knihu*). Může být také pádem neshodného atributu (*čekání na Godotu*). Adverbiální významy akuzativu se člení v závislosti na významech sloves a předložek. Akuzativem jsou vyjadřovány významy času, míry, příčiny, zřetele, přípustky. Bezpředložkový akuzativ se realizuje především při vyjádření časových a měrových významů. (PMČ, 2003, 240n)

Substantiv v **akuzativu singuláru** jsme pomocí *Bonita* vyhledali celkem 12 894 361. Předložka na prvním místě před vyhledaným substantivem byla reprezentována 3 013 962 případy. Dokladů s předložkou na pozici -2 jsme našli 1 404 632. V případě prepozice na pozici -3 jsme kromě předložek vyřazovali na druhé až první pozici zleva ještě verba, tak jsme se vyhnuli řetězcům slov jako např. *zde je na místě ocitovat repliku studentky*²⁶, nebo *tato politika ve skutečnosti znamená podporu politickému vedení*²⁷. Stejný postup jsme zvolili i při vyhledávání předložkových akuzativů s předložkou vzdálenou 4 místa zleva od substantiva. Došli jsme k číslu 363 623 v případě předložky na třetím místě zleva od substantiva a číslu 134 202 v případě pozice -4. Znamená to tedy, že předložkových akuzativů jsme rozeznali 4 916 419 (38,1 %) a na bezpředložkové pády připadá 7 977 942 (61,9 %) dokladů.

²⁶ *Český národní korpus - SYN2006PUB*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. 13. 3. 2009.

²⁷ Tamtéž.

pozice předložky	předložkový A sg. (%)
-1	3 013 962 (61,3)
-2	1 404 632 (28,6)
-3	363 623 (7,4)
-4	134 202 (2,7)
celkem	4 916 419 (100)

	předl. A sg.	prostý A sg.	celkem	předl. A / prostý A
počet (%)	4 916 419 (38,1)	7 977 942 (61,9)	12 894 361	0,62

V **plurálu** je zastoupení akuzativu prostého a předložkového následující. Předložka těsně předcházela substantivum v 598 699 případech. Na vzdálenějších pozicích předložky od substantiva jsme došli k těmto číselným údajům: 504 189krát jsme zaznamenali předložkový akuzativ, kdy předložka stála na druhé pozici před s ní se pojícím substantivem. Na pozici -3 se prepozice objevila ve 154 095 dokladech a na pozici -4 na 62 239 řádcích. Celkový počet předložkového akuzativu plurálu vyjadřuje číslo 1 319 222, což tvoří téměř 30 % všech nalezených substantiv v daném pádu, kterých bylo 4 408 568. Převažuje tedy akuzativ prostý, na nějž zbývá 70% zastoupení (3 089 346).

pozice předložky	předložkový A pl. (%)
-1	598 699 (45,4)
-2	504 189 (38,2)
-3	154 095 (11,7)
-4	62 239 (4,7)
celkem	1 319 222

	předl. A pl.	prostý A pl.	celkem	předl. A / prostý A
počet (%)	1 319 222 (29,9)	3 089 346 (70,1)	4 408 568	0,43

Jak je patrné z výsledků, častěji se akuzativ vyskytuje jako pád prostý. Opodstatnit to lze hlavní rolí akuzativu ve větě, kterou zastává jakožto pád přímého předmětu.

Zkoumali jsme, v jakém poměru je předložkový akuzativ ve funkci přímého objektu k prostému akuzativu ve stejné funkci. Poměr v singuláru je 3 694 101 (89 %) bezpředložkových ku 458 724 (11 %) předložkových akuzativů v roli přímého předmětu. V plurálu jsme zaznamenali 1 295 743 (91,1 %) prostých a 126 916 (8,9 %) předložkových akuzativů jakožto pádů předmětu.

6.6.1 Akuzativní slovesné vazby

Akuzativ je třetím nejfrekventovanějším pádem v češtině a zároveň má výsadní postavení jakožto pád předmětu. Tohoto pádu se často využívá na úkor pádů jiných, zvláště ve slovesných vazbách. Dochází tak ke zvyšování počtu sloves s akuzativní vazbou (PMČ, 2003, 649).

Pokusíme se na materiálu korpusu ověřit, v jaké míře se akuzativního tvaru používá v těch případech, ve kterých připadají v úvahu ještě vazby s genitivem, dativem či lokálem, a zda je patrný nějaký posun v textech od sebe časově vzdálených až 15 let.

Pracovali jsme se dvěma námi vytvořenými korpusy. Oba jsou součástí korpusu SYN2006PUB. První obsahuje 47,39 mil. slov a zahrnuje texty z let 1989 až 1995 (SYN2006PUB:89-95), druhý je složen ze 49,09 mil. slov obsažených v textech z let 2003 a 2004 (SYN2006PUB:2003-04). Výsledky z těchto subkorpusů jsme porovnávali.

V případě vyhledávání prostého pádu jsme postupovali vždy tak, že jsme pomocí funkce *lemma* vyhledali všechny tvary příslušného slovesa a potom jsme pomocí *P-filtru* omezili výběr na substantivum v příslušném pádě na první pozici zprava od vyhledaného slovesného tvaru. Pokud nás zajímal pád předložkový, tak jsme na první pozici zprava od slovesného tvaru vyhledali konkrétní předložku a na druhé pozici jméno v příslušném pádě. Pokud byl postup v některém z konkrétních případů obměněn, je o tom pojednáno na příslušném místě.

6.6.1.1 Akuzativ versus genitiv

Genitiv ustupuje akuzativu především u nereflexivních sloves. Tak zanikly vazby jako např. *chrániti něčeho* či *poslouchati něčeho* a byly nahrazeny

vazbami akuzativními (*chránit něco, poslouchat něco*). Jiné vazby (např. *hledat ochrany*) se sice ještě vyskytují, ale jsou už vnímány jako knižní. Za neutrální prostředek je dnes považována vazba s akuzativem (*hledat ochranu*). Genitivní tvar se častěji používá u substantiv abstraktních. (PMČ, 2003, 649)

Tento jev jsme zkoumali na třech slovesech, a to *využít, dbát a nabýt*.

Verbum **využít** může být doplněno bezpředložkovým genitivem (*využít něčeho*) nebo bezpředložkovým akuzativem (*využít něco*). *Slovník slovesných, substantivních a adjektivních vazeb a spojení*²⁸ (Svozilová – Prouzová – Jirsová, 2005, 492) obě dvě vazby hodnotí jako rovnocenné ve významu „za nějakým účelem, při něčem“.

V korpusu s texty staršími se vyskytl genitivní tvar 614krát a akuzativní tvar byl zaznamenán v 619 případech. Mladší texty obsahovaly variantu se substantivem v genitivu 800krát a vazba s akuzativem se objevila na 1 117 řádcích.

VYUŽÍT	SYN2006PUB: 1989–95	SYN2006PUB: 2003–04
genitiv (%)	614 (49,8)	800 (41,7)
akuzativ (%)	619 (50,2)	1 117 (58,3)
celkem	1 233	1 917

Naše výsledky potvrzují v případě slovesa *využít* progresivnost akuzativní vazby. Její frekvence se v mladších textech zvýšila o osm procent.

Co se týká slovesa **dbát**, *Slovník vazeb* (2005, 47) udává, že prostá genitivní vazba je už knižního charakteru, zatímco vazba akuzativní s předložkou *na* je hodnocena jako bezpříznaková. V korpusu s texty z let 1989 až 1995 bylo substantivum v genitivu jakožto valenční doplnění slovesa *dbát* zaznamenáno v 36 případech a substantivum v akuzativu se stejnou funkcí ve 147 případech. V subkorpusu složeném z textů z let 2003–2004 byl poměr vazeb genitivních ku akuzativním podobný – 33 ku 182. Akuzativní vazba tedy

²⁸ Dále už jen „*Slovník vazeb*“

převažuje v obou subkorpusech více než 80 procenty. Počet akuzativních vazeb v mladších textech stoupl ve srovnání se staršími texty zhruba o 4,5 %.

DBÁT	SYN2006PUB: 1989–95	SYN2006PUB: 2003–04
genitiv (%)	36 (19,7)	33 (15,3)
akuzativ + na (%)	147 (80,3)	182 (84,7)
celkem	183	215

Posledním zkoumaným slovesem v této řadě je sloveso **nabýt**. Opět jsme jeho charakteristiku ověřili ve *Slovníku vazeb* (2005, 142), kde je vazba typu *nabýt něčeho* považována za neutrální a vazba typu *nabýt něco* se chápe jako novější, avšak také neutrální. Substantivum v genitivu následující po tvaru slovesa *nabýt* se objevilo v 395 a 147 případech, substantivum v akuzativu bylo ve stejné pozici zaznamenáno 115krát a 63krát. Také zde jsme zaregistrovali mírný nárůst užití vazby akuzativní na úkor vazby genitivní.

NABÝT	SYN2006PUB: 1989–95	SYN2006PUB: 2003–04
genitiv (%)	395 (77,5)	147 (70)
akuzativ (%)	115 (22,5)	63 (30)
celkem	510	210

6.6.1.2 Akuzativ versus dativ

Dativní vazby jsou většinou stabilní. K jejich nahrazování dochází zejména u sloves *učit*, *vyučovat* a *učit se*. Spojení těchto sloves se substantivem v dativu je posuzováno jako knižní, naproti tomu užití vazby akuzativní je nepříznakové. (PMČ, 2003, 429) Stejně jsou ve slovníku vazeb (2005, 422) hodnoceny také vazby verba *uvyknout*, tedy *uvyknout něčemu* jako knižní varianta a *uvyknout na něco* jako varianta neutrální.

Četnost dativních a akuzativních vazeb sloves *učit (se)* a *uvyknout* jsme zjišťovali v korpusu.

V případě slovesa **učít (se)** jsme udělali úpravu v postupu, když jsme vyhledávali akuzativní vazby. Na pozici těsně za tvarem vyhledávaného slovesa se namísto vyučovaného předmětu často vyskytlo i jiné doplnění, než bylo pro nás relevantní (např. *To všechno se učí děti při hodinách kickboxu...*²⁹). Proto jsme opět použili metodu spočívající v kontrole prvního sta řádků a procentuálního vyčíslení. Neodlišujeme zde vazby reflexivního a nereflexivního slovesa, výsledky zahrnují tedy dohromady vazby slovesa *učít* i *učít se*.

Výsledky jsme zanesli do tabulky. Znovu došlo ke zřetelnému vzrůstu frekvence akuzativní vazby v textech z let 2003–2004, tentokrát o necelých 10 %.

UČIT (SE)	SYN2006PUB: 1989–95	SYN2006PUB: 2003–04
Dativ (%)	59 (26,7)	52 (17,3)
Akuzativ (%)	162 (73,3)	248 (82,7)
Celkem	221	300

Druhým slovesem, na které jsme se zaměřili a které může být doplněno jak substantivem v dativu, tak v akuzativu, je sloveso **uvyknout**. Akuzativ se zde používá předložkový, a to s předložkou *na*, tato varianta je chápána jako neutrální. Dativní vazba je prostá a hodnotí se jako knižní (*Slovník vazeb*, 2005, 422). V korpusu se toto sloveso vyskytuje poměrně spoře. Vzhledem k tomu jsme mohli zkontrolovat vždy všechny řádky v daném korpusu, jež obsahovaly sloveso *uvyknout* v jakémkoliv tvaru. Započítány jsou tedy i vazby, u kterých substantivum stálo jinde než na první, nebo druhé (v případě akuzativní předložkové vazby) pozici vpravo od slovesa. Započítávány byly tentokrát i vazby se zájmeny. Opět jsme pracovali se dvěma časově omezenými korpusy. V SYN2006PUB:1989–95 bylo vyhledáno 13 vazeb dativních a pouze jedna akuzativní. V korpusu SYN2006PUB:2003–04 se dativní vazba objevila v pěti případech a akuzativní ve třech. Vzhledem k nízkému počtu vazeb zde však nelze učinit žádný spolehlivý závěr.

²⁹ *Český národní korpus - SYN2006PUB*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. 25. 3. 2009.

UVYKNOU	SYN2006PUB: 1989–95	SYN2006PUB: 2003–04
Dativ (%)	13 (92,9)	5 (62,5)
Akuzativ + na (%)	1 (7,1)	3 (37,5)
Celkem	14	8

6.6.1.3 Akuzativ versus lokál

Šíření akuzativní vazby se děje také na úkor vazeb lokálových. Zaměříme se na několik vybraných sloves (*diskutovat*, *zmínit*, *uvažovat*, *hlasovat*) a ověříme jejich distribuci.

Nejprve se budeme zabývat verby **diskutovat** a **zmínit**. Jak uvádí *Internetová jazyková příručka*³⁰, vazby *diskutovat něco* a *zmínit něco* jsou si v několika aspektech podobné. Obě tyto vazby jsou uživateli jazyka vnímány jako novotvary, které vznikly pod vlivem angličtiny. Za obvyklejší synonymní spojení je považována vazba *diskutovat/zmínit se o něčem*. Akuzativní vazba však není novotvarem, neboť je zaznamenána už v *Příručním slovníku jazyka českého* (1935–1937, s. 422; 1955–1957, s. 605). Motivaci k užití této vazby tedy lze snad částečně přičíst vlivu angličtiny, ale svůj podíl na tom mají také analogické vazby jiných sloves podobného významu (*říci/povědět/sdělit/oznámit něco*)³¹.

Z textů uložených v korpusu je zřejmé, že se substantivem v akuzativu se častěji váže sloveso *zmínit*. Vazba *zmínit něco* byla ve starších textech užita 43krát a v mladších textech dokonce 106krát. Při zjišťování lokálových vazeb jsme vyhledávali kromě spojení předložky a substantiva následujícího za tvarem slovesa ještě řetězec *tvar slovesa zmínit + se + o + substantivum v lokálu*, abychom zaznamenali též zvrtnou variantu daného slovesa, která podporuje distribuci lokálového doplnění verba. Tento řetězec se objevil ve starších textech 23krát, v mladších pouze 7krát.

³⁰ <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=620#nadpis2>, 27. 3. 2009.

³¹ Tamtéž.

Spojení typu *diskutovat něco* se ve stejných textech objevilo pouze v pěti (SYN2006PUB:1989–95) a dvou (SYN2006PUB:2003–04) případech.

Všechny číselné údaje jsou zaneseny do tabulek.

ZMÍNIT	SYN2006PUB: 1989–95	SYN2006PUB: 2003–04
akuzativ (%)	43 (18,5)	106 (60,9)
lokál + o (%)	190 (81,5)	68 (39,1)
celkem	233	174

DISKUTOVAT	SYN2006PUB: 1989–95	SYN2006PUB: 2003–04
akuzativ (%)	5 (1,6)	2 (0,9)
lokál + o (%)	312 (98,4)	214 (99,1)
celkem	317	216

Výsledky nám dokládají, že vazba *diskutovat něco* je v psaných textech užívaná velmi sporadicky. Naproti tomu vazba *zmínit něco* je uplatňována hojně a její obliba u uživatelů jazyka stoupá. V textech z let 2003–2004 je tato vazba dokonce 3krát častější než v textech z let 1989–95.

Dalším slovesem, jehož poměr vazeb akuzativních a lokálových jsme zkoumali na textech, je sloveso *uvažovat*. Starší z obou vazeb představuje opět vazba předložková lokálová (*uvažovat o něčem*), nověji vznikla vazba akuzativní (*uvažovat něco*), jejíž užití převažuje především v textech odborného rázu (*uvažovat rovnici, jev, možnosti* apod., Prouzová, H., 1985). Jak jsme zjistili, akuzativní vazba není příliš rozšířená, neboť v obou částech korpusu SYN2006PUB se vyskytla pouze v zanedbatelném počtu (16 a 7 dokladů) oproti vazbě lokálové (1 544 a 1 145).

UVAŽOVAT	SYN2006PUB: 1989–95	SYN2006PUB: 2003–04
akuzativ (%)	16 (1)	7 (0,6)
lokál + o (%)	1544 (99)	1145 (99,4)
celkem	1560	1152

Posledním případem, kterým jsme se zabývali, byla vazba slovesa **hlasovat**. Vedle předložkového lokálového doplnění se i zde používá vazba akuzativní (*hlasovat něco*). Jak uvádí *Internetová jazyková příručka*³², jde však spíše o slangovou záležitost, což potvrzuje i náš průzkum v korpusu. Akuzativní vazba zde nebyla nalezena ani v jednom ze subkorpusů SYN2006PUB, a to ani potom, co jsme do vyhledávače zadali konkrétní tvar substantiva (*návrh, zákon*) a hledali ho i na vzdálenějších pozicích od slovesa.

6.6.1.4 Shrnutí

Je nesporné, že šíření akuzativních vazeb je v posledních desetiletích v češtině progresivním jevem.

Na ústupu jsou vazby genitivní v případech, ve kterých je možné je zaměnit za akuzativ. Pohyb v této oblasti je viditelný i za posledních 15 let. Zhruba o osm procent vzrostl výskyt akuzativní vazby u sloves *využít* a *nabýt*. V obou případech už akuzativní varianta převýšila variantu genitivní. Méně patrná je tato tendence u slovesa *dbát* (4,4 %), u kterého genitivní vazba stále ještě převažuje více než 70 procenty.

O stavu variantní dativní a akuzativní slovesné vazby vypovídalo především sloveso *učit* (*se*). Dativní vazba je na ústupu. Distribuce akuzativní vazby vzrostla v mladších textech o necelých 10 %.

Co se týče akuzativní vazby užití na úkor vazby lokálové, v případě sloves *diskutovat* a *uvažovat* se prosazuje jen ve významově omezených kontextech. Výskyt významově neutrální lokálové varianty je tedy mnohem vyšší. Jiná situace nastává u slovesa *zmínit*, u něhož se lokálová i akuzativní varianta sémanticky překrývá. Za těchto okolností se akuzativní vazba šíří velmi výrazně. Nárůst akuzativních vazeb je pak ve starších textech vyšší o více než 40 %.

³² Tamtéž.

6.7 Lokál

Lokál je charakterizován jako pád převážně adverbialní. Prostřednictvím lokálu se vyjadřují významy časové, příčinné, přípustkové, způsobové a průvodních okolností a také zřetele. Jako pád syntaktický figuruje zejména ve spojení se slovesy *dicendi* a *cogitandi* (mluvení a myšlení) a s několika dalšími verby. Vyskytuje se také v roli neshodného atributu po verbálních substantivech (*přemýšlení o práci*). (PMČ, 2003, 242n)

Je to jediný pád v češtině, který nemůže fungovat bez předložky. Mluvit zde o poměru předložkového a nepředložkového lokálu je tedy bezpředmětné. Zastoupení tohoto pádu při skloňování substantiv tak dodáváme pouze pro úplnost.

V korpusu se vyskytuje celkem 10 310 248 substantiv v lokálu singuláru a 2 092 048 substantiv v lokálu plurálu. O číselném a procentuálním zastoupení předložek na jednotlivých pozicích informují následující tabulky.

pozice předložky	předložkový L sg. (%)
-1	6 713 290 (65,9)
-2	2 825 908 (27,8)
-3	529 539 (5,2)
-4	111 556 (1,1)
celkem	10 180 293

pozice předložky	předložkový L pl. (%)
-1	877 551 (43)
-2	900 741 (44,2)
-3	202 805 (9,9)
-4	57 914 (2,8)
celkem	2 039 011

Odchylna je v obou číslech, jednotném i množném, minimální. V singuláru tvoří opomenutý předložkový genitiv 2,3 % a v plurálu 2,5 %. Jde však o zanedbatelnou nepřesnost zapříčiněnou faktory zmíněnými v kapitole 6.1 (*Metoda*).

6.8 Instrumentál

Instrumentál je chápán jako pád převážně sémantický, vyjadřující především adverbialní významy, a to konkrétně významy místa, času, prostředku, průvodních okolností a zřetele. V této funkci je častěji předložkový. Jakožto pád syntaktický je udělován nejčastěji verby pohybu (*hýbat, třást*), psychického a tělesného stavu (*trpět, chlubit se*) a smyslového vnímání (*vonět, chutnat*). Roli neshodného atributu hraje instrumentál po substantivech verbálních (*šetření penězi*). Uplatňuje se také jakožto součást predikátu (*je učitelem*). (PMČ, 2003, 242n)

Detailněji se problematice instrumentálu věnuje Oldřich Uličný (2000) ve své práci *Instrumentál v struktuře české věty*.

Obvyklým způsobem jsme zkoumali zastoupení předložkového a prostého instrumentálu. Korpus obsahuje 5 625 814 substantiv v sedmém pádě **jednotného čísla**. Z tohoto počtu se na prvním místě před substantivem objevila předložka 1 662 886krát. Druhá pozice zleva byla předložkou obsazena v 757 692 případech. Prepozice na -3 a -4 pozici od substantiva, s nímž se váže, byla zaznamenána na 277 878 a 90 107 konkordančních řádcích. Sečtením jsme došli k číslu 2 788 563, což je údaj, který vystihuje počet předložkového instrumentálu. Instrumentál prostý je tedy zastoupen 2 837 251 doklady. V následujících tabulkách jsou výsledky shrnuty a také vyčísleny v procentech.

pozice předložky	předložkový I sg. (%)
-1	1 662 886 (59,6)
-2	757 692 (27,2)
-3	277 878 (10)
-4	90 107 (3,2)
celkem	2 788 563

	předl. I sg.	prostý I sg.	celkem	předl. I / prostý I
počet (%)	2 788 563 (49,6)	2 837 251 (50,4)	5 625 814	0,98

Jak je z výsledků patrné, předložkový a prostý instrumentál singuláru jsou k sobě v poměru zhruba 1 : 1.

Substantiva ve tvaru instrumentálu **množného čísla** jsou v korpusu obsažena v počtu 1 507 537. Na zkoumaných pozicích se předložky objevily celkem na 1 011 169 řádcích (tedy v 67,1 %). Největší zastoupení měly předložky na pozici k substantivu nejbližší (448 147), o něco méně bylo předložkových instrumentálů, kde mezi předložkou a s ní se pojícím substantivem stálo ještě jiné slovo (nejčastěji adjektivum, 415 656). Na třetí a čtvrté pozici zleva od substantiva jsme rozpoznali 106 172 a 41 194 předložek v relevantních případech (tedy v těch, ve kterých se předložka pojila s vyhledaným substantivem v sedmém pádě plurálu). Prostý instrumentál se v plurálu jeví jako méně užívaný než v singuláru. Adverbiální významy se tedy častěji uplatňují v plurálu. Zbývá na něj 496 368 (32,9 %) dokladů.

pozice předložky	předložkový I pl. (%)
-1	448 147 (44,3)
-2	415 656 (41,1)
-3	106 172 (10,5)
-4	41 194 (4,1)
celkem	1 011 169

	předl. I pl.	prostý I pl.	celkem	předl. / prostý
počet (%)	1 011 169 (67,1)	496 368 (32,9)	1 507 537	2,04

6.8.1 Doplnění slovesa substantivem v instrumentálu

V této kapitole se budeme zabývat slovesy, která vyžadují doplnění (nutně nebo i fakultativně) v instrumentálu a u kterých existuje variantnost prostý versus předložkový instrumentál.

V některých případech jsou obě varianty neutrální a výběrem jednoho či druhého nedochází k posunu významů (např. manipulovat něčím / s něčím ve smyslu „odborné zacházení“, Svozilová – Prouzová – Jirsová, 2005, 132). Jiný případ představuje např. sloveso hýbat, které se vyskytuje s oběma variantami, avšak je mezi nimi patrný významový rozdíl (hýbat něčím „dělat pohyb částí těla“ versus hýbat s něčím „měnit polohu někoho, něčeho“). Nás budou zajímat především ta slovesa, u jejichž instrumentálového doplnění, prostého a předložkového, dochází k významovému překrývání, avšak jedna z variant je často stylisticky příznaková. Většinou je za neutrální variantu pokládán instrumentál prostý, zatímco předložkový je řazen do sféry hovorové či mluvené češtiny.

Dané téma je zmíněno v *Příruční mluvnici češtiny* (2003, 243, 431n). Uvedený jev je zde označen jako „*tendence doplňovat do spojení s bezpředložkovým instrumentálem předložku s*“, která se projevuje v hovorové a substandardní češtině. Jako příklad jsou uvedena následující verba: *chlubit se s tím, zabývat se s něčím, trpět s tím už dlouho, hýbat s kolem*. Na jiném místě (v rámci pojednání o předmětu v instrumentálu; PMČ, 2003, 431n) jsou zmíněny varianty u sloves s významy „zabývat se něčím“ (*Obchoduje ovocem / s ovocem*) a „vyvyšovat se nad ostatní něčím“ (*Pyšnil se dětmi / s dětmi*).

K této problematice se vyjadřuje také F. Trávníček (1949, 611), který instrumentál předložkový v případech jako *psáti s pérem, kopati s motykou* či *jeti s vozem* pokládá za „hojně nebo veskrze“ užívaný v lidové a hovorové mluvě. Trávníček zmiňuje případy, v nichž má substantivum v instrumentálu funkci příslovečného určení prostředku.

Předložené příklady jsme zkoumali v korpusu, a to v SYN2006PUB. Výskyt vazeb jsme prověřovali také v mluvených korpusech (v kapitole 6.8.1.1 v korpusu ORAL2008, v kapitole 6.8.1.2 navíc ještě v korpusu ORAL2006) a v korpusu SYN2005 (kap. 6.8.1.2).

Při výběru vazeb jsme se opírali o výše zmíněné jazykové příručky a *Slovník vazeb* (Svozilová – Prouzová – Jirsová, 2005).

6.8.1.1 Přísluvečná určení prostředku v širším smyslu

Nejprve jsme prověřili substantiva v instrumentálu, která zastávají funkci příslovečného určení prostředku v širším smyslu (PMČ, 2003, 459). Konkrétně jsme se zaměřili na verba *psát*, *jet* a *řezat*.

Postupovali jsme tak, že jsme vždy nejprve pomocí funkce *lemma* vyhledali všechny tvary daného slovesa. Poté jsme s použitím funkce *P-filtr* omezili výběr na řádky, které obsahovaly dané tvary substantiv (*autem*, *nožem* apod.) na první až čtvrté pozici vpravo od substantiva. Případy s předložkovým instrumentálem jsme vyhledali opět za použití *P-filtru*, do něhož jsme po omezení na pozice 1 až 3 zadali masku *[lemma="s"]*. Takto vyhledané doklady bylo možné vzhledem k jejich nízkému počtu prověřit všechny.

Nejprve jsme se zaměřili na sloveso ***psát*** doplněné pěti různými substantivy v instrumentálu. Nejčastější bylo spojení *psát perem* (29 dokladů), *psát tužkou* se objevilo 19krát, zanedbatelný výskyt se projevil u tvarů *fixou*, *štětcem*, *propiskou*. Všechny případy však odpovídaly spisovné normě, tedy ani jednou jsme nezaznamenali případ typu *psát s něčím*. Žádný doklad na předložkový instrumentál nebyl nalezen ani v subkorpusech SYN2005 a ORAL2008.

V případě slovesa ***jet*** se jedná o určení prostředku transportu (PMČ, 2003, 461). Ve spisovné češtině je možné použít vazbu *jet s něčím* pouze s významem „pro něco“ nebo „za nějakým účelem“ (Svozilová – Prouzová – Jirsová, 2005, 97), jinak vždy *jet něčím*, což má přesný význam „*pohybovat se prostřednictvím dopravního prostředku*“. Vybrali jsme tři substantiva (*vlak*, *auto* a *vůz*).

Spojení *jet (s) vlakem* bylo v korpusu na 365 řádcích, z toho byl pouze dvakrát zastoupen předložkový instrumentál (*když byl semafor mimo provoz*

a strojvedoucí jel s vlakem rychleji; strojvůdce, který jel s nákladním vlakem)³³. Podle našeho jazykového povědomí je zde předložkový instrumentál použit zcela náležitě. Evidentně se v tomto případě nejedná pouze o přemístování daným dopravním prostředkem, je zde navíc ještě rys, který je dán výjimečností osoby v daném dopravním prostředku, jež ho řídí, vede. Právě tento rys je podtržen předložkou *s*. Prozkoumali jsme ještě korpus SYN2005 a ORAL2008 a spojení *jet s vlakem*, které by bylo ekvivalentní se spojením *jet vlakem*, jsme našli pouze jedenkrát v beletristickém textu Jaroslava Haška (*o nějakém vrchním polním kurátovi, který má jeti s vlakem do Brucku, nebylo v seznamu zmínky*)³⁴.

Druhý příklad (*jet (s) autem*) byl v korpusu obsažen v 600 dokladech, z toho 41 spojení obsahovalo předložku *s*. Některé případy odpovídaly významu „*jet pro něco*“ nebo „*za nějakým účelem*“, např. *Jak táta jede s autem k pumpě*³⁵. Mnoho spojení také odpovídalo významu, který jsme nastínili v předchozím odstavci, tedy *jet autem jakožto řidič* (zvýraznění skutečnosti, že řidič auto vede a potlačení toho významu, že je jím přepravován). Tento význam je patrný zejména ve spojení, kde se jedná o závodní využití auta (*sám Vavřinec letos pojede se starým autem Ford Escort Cosworth*)³⁶. Doklad, který by se významově jednoznačně překrýval se spojením *jet autem*, jsme však nenašli ani jednou. Opět jsme nahlédli do korpusů SYN2005 a ORAL2008. Výskyt spojení *jet s autem* s takovým významem, který nás zajímal, jsme nenalezli ani zde.

Poslední zkoumaný případ (*jet (s) vozem*) je častěji předložkový než prostý v poměru 120 ku 96. Naprostá většina předložkových instrumentálů *jet s vozem* je užitá ve smyslu *závodit*. Ostatní případy jsou sporné z důvodu nedostatku kontextu.³⁷ Ani v tomto případě jsme neuspěli při hledání v dalších dvou subkorpusech.

³³ Český národní korpus - SYN2006PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. 13. 3. 2009.

³⁴ Český národní korpus - SYN2005. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. 13. 3. 2009.

³⁵ Český národní korpus - SYN2006PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. 13. 3. 2009.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Např.: Nocleh . (. . .) Měli vypito 82 žejdlíků. Jeli s vozem. Přišli do Mestre. Jeli na barce. (Český národní korpus - SYN2006PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. 13. 3. 2009.

Jak je patrné, spojení *jet s něčím* je komplikované, zahrnuje v sobě různé dílčí významy. Jako plně ekvivalentní s vyjádřením *jet něčím* se podle našeho výzkumu v psaných textech nevyskytuje vůbec.

Jako poslední jsme zkoumali sloveso **řezat** ve spojení s nástrojem, jako je *nůž* a *pila*. V tomto případě *Slovník vazeb* (Svozilová – Prouzová – Jirsová, 2005, 326) variantu se s ve spisovném jazyce nepřipouští. Ani zde se nám nepodařilo v žádném z korpusů (SYN2006PUB, SYN2005 a ORAL2008) najít spojení *řezat s nožem / s pilou*, přestože gramatická vazba se v SYN2006PUB objevila se substantivem *nůž* na 20 řádcích a se substantivem *pila* ve 14 případech.

Z výsledku lze vyvodit, že tento jazykový jev není progresivní. V psaných textech se nevyskytuje takřka vůbec. Kvůli nedostatku materiálu však nemůžeme s takovou jistotou říci to samé také o textech mluvených, přestože lze nízký výskyt očekávat i v této oblasti jazyka.

6.8.1.2 Doplnění valenční

V následující kapitole se zaměříme na slovesa, která doplnění substantivem v instrumentálu vyžadují nutně, jedná se tedy o vazby dané rekcí.

Postup jsme ve srovnání s předchozí kapitolou částečně upravili. Namísto zadávání konkrétního substantiva v instrumentálu jsme vyhledávali všechna substantiva v instrumentálu plurálu i singuláru. Dále jsme rozšířili také pozici vyhledávaných substantiv, a to oběma směry – doleva i doprava. Pomocí *P-filtru* jsme tedy zaznamenali substantiva v instrumentálu na pozicích -4 až 4. Prověřili jsme první stovku dokladů a tak jsme zjistili, kolik procent z celkového počtu nalezených řádků odpovídá případům, které jsou pro nás relevantní (bezpředložkové i předložkové). Poté jsme opět za použití *P-filtru* vybrali ty případy, kde na -5. až 3. pozici stála předložka s. Řádky jsme detailněji prozkoumali, abychom mohli vyčíslit instrumentál předložkový. Pokud počet takto omezených řádků přesáhl stovku, opět jsme použili metodu spočívající v prověření prvního sta řádků a následného procentuálního vyčíslení. Také při zjišťování tohoto jevu jsme nahlédli do jiných, mluvených subkorpusů ČNK,

základním materiálem byl pro nás však opět korpus SYN2006PUB. Ověřovali jsme také jev na datech ze dvou vytvořených subkorpusech v rámci korpusu SYN2006PUB (SYN2006PUB:89-95: texty z let 1989 až 1995, 47,39 mil. slov; SYN2006PUB:2003-04: texty z let 2003 a 2004, 49,09 mil. slov), zda se frekvence příznakových vazeb v udaných časových rozmezích nerůzní. Kromě slovesa *obchodovat* se však jejich frekvence výrazně nelišila. V mluvených korpusech jsme zadávali konkrétní tvary (prézens, I-ové participium, imperativ a jejich negace). Výsledky jsme vyjádřili také procentuálně a pro větší přehlednost jsme je zanesli do tabulek. Tabulka obsahuje výsledky získané z korpusu SYN2006PUB, data zjištěná v korpusech ORAL2006 a ORAL2008 jsme do tabulky nezahrnuli pro jejich malou výpovědní hodnotu. Ze stejného důvodu jsme zde nerozlišovali mezi vazbami se substantivy a se zájmeny. V případě korpusu SYN2006PUB jsou výsledky v tabulce více strukturovány. Procentuální vyčíslení je vyjádřeno vždy vzhledem k údaji v levém sousedním sloupci, tzn. údaj v levém sloupci představuje sto procent vzhledem k údaji s ním sousedícím zprava. Levý sloupec (předl. + prosté v.³⁸) vyjadřuje celkový počet zaznamenaných vazeb daného slovesa a substantiva/zájmena v instrumentálu. Pravý sloupec (předl v. případně prosté v.) podává informaci o počtu příznakových vazeb určitého slovesa. Počet základních vazeb jsme nevyčíslovali.

V našem výzkumu jsme se zabývali těmito slovesy: *chlubit se*, *šetřit*, *zabývat se*, *plýtvat* a *obchodovat*.

Nejprve ke slovesu ***chlubit se***. Zde je za základní variantu považován instrumentál prostý (*chlubit se něčím*), vazba *chlubit se s něčím* je hovorová. Korpusovým manažerem bylo vyhledáno 3 937 tvarů slovesa *chlubit* pomocí funkce *lemma*. Po omezení na řádky, které obsahovaly na pozici -4. až 4. substantivum v instrumentálu, jsme došli k číslu 1 768. Zkontrolovali jsme prvních sto řádků, relevantních jich bylo 88 ze sta. Tak jsme došli k číslu 1 556 (88 % z 1 768). Poté jsme ještě jednou zúžili počet řádků pouze na ty, které obsahovaly předložku *s* na pozici -5 až 3. Takto bylo nalezeno 173 dokladů, z nichž první stovka obsahovala 22 předložkových instrumentálů,

³⁸ vazby

o něž nám šlo. Opět pomocí procentuálního vyčíslení jsme výskyt předložkového instrumentálu stanovili na 36 případů, což pokrývá 2,3 % z celkového počtu nalezených vazeb slovesa *chlubit se* a substantiva v instrumentálu. Poté jsme ještě postup zopakovali s tím rozdílem, že jsme si vyžádali na -4 až 4 pozici od nalezeného tvaru verba *chlubit se* zájmeno v instrumentálu, abychom mohli započítat i vazby jako např. *chlubit se (s) tím, (s) ním* apod. Výsledky jsou následující – celkový počet takovýchto vazeb je 713, z toho předložkových se objevilo 86, což tvoří 12,1 %. Po sečtení vazeb se substantivy a se zájmeny jsme dospěli k celkovému počtu spojení (2 269), z nich předložkových bylo 122 (5,4 %). V mluvených korpusech ORAL2006 a ORAL2008 jsme našli vždy po jedné vazbě s předložkovým instrumentálem. Instrumentál prostý byl v prvně jmenovaném korpusu obsažen 3krát a v druhém 1krát.

	SYN2006PUB	
	předl. + prosté v.	předl. v. (%)
chlubit se + N³⁹	1 556	36 (2,3)
chlubit se + P⁴⁰	713	86 (12,1)
Celkem	2 269	122 (5,4)

Dalším verbem, které vyžaduje doplnění v 7. pádě, je verbum **šetřit**. Bezpředložková vazba (*šetřit něčím*) je hodnocena jako neutrální, vazba s předložkou (*šetřit s něčím*) stejně jako v předchozím případě jako hovorová (Svozilová – Prouzová – Jirsová, 2005, 375). Ve spojení se substantivem bylo nalezeno 2 292 dokladů. S předložkou *s* se pojilo 156 (6,8 %) podstatných jmen. V případech jako např. *šetřit (s) tím* nebo *(s) čím se šetří* jsme vysledovali 180 zájmen. Předložkových vazeb zde bylo 63 (35 %). Po sečtení hodnot vyjadřuje celkový počet vazeb číslo 2 472, předložka v nich byla zastoupena 219krát (8,9 %). Ani v jednom mluveném korpusu jsme nenašli variantu s předložkou, bezpředložková vazba se objevila 4krát.

³⁹ N - substantivum

⁴⁰ P - zájmeno

	SYN2006PUB	
	předl. + prosté v.	předl. v. (%)
šetřit+ N	2 292	156 (6,8)
šetřit + P	180	63 (35)
Celkem	2 472	219 (8,9)

Stejným způsobem jsme postupovali také u slovesa **zabývat se**. Vynechali jsme pouze jeden krok, a to kontrolu prvních sta řádků po zadání všech tvarů slovesa a po omezení řádků na ty, které obsahovaly substantiva/zájmena v instrumentálu na -4. až 4. pozici. Tento krok jsme nezařadili, neboť verbum *zabývat se* nemůže fungovat bez doplnění (zatímco např. verbum *chlubit se* ano). Také v tomto případě je neutrální variantou instrumentál prostý. Rozdílně je však hodnocena vazba s předložkou. *Slovník vazeb* (Svozilová – Prouzová – Jirsová, 2005, 505) tuto variantu neuvádí, není tedy vnímaná jako spisovná.

V korpusu bylo nalezeno 34 841 řádků obsahujících na -4. až 4. pozici od daného slovesa substantivum v instrumentálu a 8 008 řádků, kde na stejné pozici bylo zájmeno v instrumentálu. Při vyhledávání předložkových pádů jsme v případě substantiva nenalezli na prvních sto řádcích ani jeden doklad. V případě vazby se zájmenem jsme po prověření sta řádků (celkem jich bylo 222) objevili 11 dokladů, celkový počet hledaných případů lze tedy odhadnout na 24 (0,3 %). Znamená to, že ze 42 849 vazeb je předložkových pouze 24 (0,06 %). V mluveném korpusu ORAL2006 bylo nalezeno celkem 8 dokladů, z toho dvě vazby obsahovaly předložku. V korpusu ORAL2008 jsme mezi 14 doklady objevili 3 předložkové vazby. Můžeme tedy konstatovat, že doplnění prostřednictvím předložkového pádu v psaných textech není v případě slovesa *zabývat se* obvyklé.

ZABÝVAT SE	SYN2006PUB	
	předl. + prosté v.	předl. v. (%)
zabývat se + N	34 841	0
zabývat se + P	8 008	24 (0,3)
celkem	42 849	24 (0,06)

Dalším slovesem s instrumentální vazbou, o které jsme se zajímali, bylo sloveso **plýtvat**. Jediná možná vazba s instrumentálem korespondující se spisovnou češtinou je vazba neobsahující předložku, varianta s předložkou je považována za nespisovnou. Ze 654 sloves doplněných substantivem v sedmém pádě zahrnovalo prepozici 46 (7 %) případů. Spojení, ve kterých figurovalo zájmeno, bylo 70. Předložkový pád jsme v tomto případě zaznamenali 33krát. Celkově se tedy v korpusu nachází 79 (10,9 %) vazeb zahrnujících předložku s ze 724 vazeb předložkových i prostých. V mluvených korpusech se objevila tato vazba 4krát, polovina z tohoto počtu obsahovala předložku.

PLÝTVAT	SYN2006PUB	
	předl. + prosté v.	předl. v. (%)
plýtvat+ N	654	46 (7)
plýtvat + P	70	33 (47,1)
celkem	724	79 (10,9)

Posledním zkoumaným slovesem bylo sloveso **obchodovat**. Opět přichází v úvahu varianta předložková (*s něčím*) a bezpředložková (*něčím*). Historický vývoj těchto vazeb podává *Internetová jazyková příručka*⁴¹: „Původní vazba ve starší češtině byla *obchod s něčím* podle toho, že obchodník se svým zbožím obcházel zákazníky: *obcházel/chodil např. se stuhami*. Později brusiči namítali, že jde o germanismus, a prosazovali *obchod něčím*.“ Tato příručka hodnotí bezpředložkovou vazbu jako staromilskou a v mnohých případech groteskní.

Za základní variantu se, v kontrastu se všemi ostatními zkoumanými slovesnými vazbami, pokládá vazba s předložkou. Bezpředložkový pád není reflektován ani ve *Slovníku vazeb* (2003), ani ve *Slovníku spisovné češtiny* (2005). Zmiňuje ho pouze PMČ (2003, 431), avšak bez udání bližší stylistické charakteristiky této vazby. Sloveso *obchodovat* ve spojení s doplněním substantivem v instrumentálu se objevilo 2 473krát, bezpředložkový pád byl

⁴¹ <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=620&dotaz=slovesn%C3%A9%20vazby>. 23. 3. 2009.

zastoupen 160 příklady. Spojení se zájmenem bylo vyhledáno 791krát, předložku neobsahovalo 26 dokladů. Celkové hodnoty jsou tyto: 3 264 vazeb, z toho předložkových 186 (5,7 %). V mluvených korpusech ORAL2006 a ORAL2008 se vazba bez předložky nevyskytla ani jednou, vazbu s předložkou jsme zaznamenali v každém z nich dvakrát.

Nespisovná bezpředložková vazba tedy ještě existuje, je však už na ústupu, což potvrzuje fakt, že texty, ve kterých byly tyto vazby vyhledány, se datují nejčastěji do první poloviny 90. let. Tuto skutečnost jsme ověřili pomocí funkce *vytvoření subkorpusu*, díky které jsme mohli porovnat publicistické texty z let 1989–1995 a 2003–2004. V prvně jmenovaném subkorpusu bylo nalezeno 28 bezpředložkových vazeb, zatímco v druhém ani jedna. Bepředložková vazba byla nejčastěji užitá se substantivem *akcie* (např. *Na tomto mimoburzovním trhu je možné od tohoto pondělí obchodovat akciemi 987 podniků*)⁴², případně s jiným substantivem avšak v podobném kontextu (*burza obchoduje celkem 967 emisemi*)⁴³. Vyšší četnost užití této vazby je zapříčiněna vyšší frekvencí slova *akcie* v textech z první poloviny 90. let (odraz politického a ekonomického dění). Ostatní vazby jako např. *obchodovat fritovacími hrnci*, *obchodovat textilem*⁴⁴ apod. byly spíše ojedinělé.

OBCHODOVAT	SYN2006PUB	
	předl. + prosté v.	prosté v. (%)
obchodovat + N	2 473	160 (6,5)
obchodovat + P	791	26 (3,3)
Celkem	3 264	186 (5,7)

6.8.1.2.1 Shrnutí

Jak je patrné z výsledků, nejčastěji se ze zkoumaných sloves používá příznaková varianta u slovesa *plýtvat* (10,9 %). Nejméně často se tento jev uplatňuje v případě verba *zabývat se* (0,06 %). Dokonce jsme zde nenalezli

⁴² Český národní korpus - SYN2006PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006.

Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. 18. 3. 2009.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

žádný případ spojení předložky a substantiva, předložka se pojila vždy jen se zájmenem.

Všechny příznakové prozkoumávané vazby se častěji uplatňují ve spojení se zájmenem. Příčinou může být větší míra explicitnosti a srozumitelnosti při použití vazby s předložkou (např. *voda je vzácná a leckdo s ní moc nešetří*)⁴⁵. Většinové zastoupení mají v dokladech na předložkové vazby zvláště zájmena, u kterých se liší tvary pro bezpředložkové a popředložkové pozice (např. *jí – s ní, jím – s ním, jimi – s nimi*).

V případech, kdy sloveso může vyžadovat doplnění i v jiném pádě než sedmém, by také mohlo dojít k dvojí možné interpretaci vazby (*chlubit se jí – odpověď na otázku kým?, ale také komu?*), užití předložky zaručuje jednoznačnost výkladu.

Zvláštním případem je bezpředložkové doplnění slovesa *obchodovat*. Uplatňuje se především v úžeji vymezené jazykové oblasti, proto bychom tuto vazbu mohli označit jako specifickou pro určitý kontext či určitý obor.

⁴⁵ *Český národní korpus - SYN2006PUB*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. 21. 3. 2009.

7. Závěr

Na tomto místě se podíváme znovu na naše výsledky a porovnáme jednotlivé pády. Zjistíme tak, jaký pád je nejčastěji předložkový a jaký naopak nejčastěji prostý. V této kapitole nebudeme uvažovat nominativ, neboť ten je pouze prostý, ani lokál, který naopak funguje pouze jako předložkový. V tabulce jsou uvedeny poměry čísel předložkový/prostý pád.

Pád a číslo	Poměr předl./prostý pád
Genitiv pl.	0,18
Genitiv sg.	0,34
Akuzativ sg.	0,43
Dativ pl.	0,61
Akuzativ sg.	0,62
Instrumentál sg.	0,98
Dativ sg.	1,42
Instrumentál pl.	2,04

Z tabulky vyplývá, že jakožto pád předložkový nejméně často vystupuje genitiv plurálu, což lze přičíst jedné z hlavních funkcí tohoto pádu – pád počítaného předmětu (genitiv numerativní), který je vždy bezpředložkový. Naopak s největší frekvencí se s předložkou objevuje instrumentál plurálu.

Další zjištění, ke kterému jsme došli, se týká genitivu numerativního ve spojení s číslovkami *sto*, *tisíc*, *milion* a *miliarda*. První dvě jmenované číslovky se častěji chovají syntakticky jako adjektiva než jako substantiva, podstatné jméno s nimi se pojící je tedy většinou v jiných pádech než v akuzativu a v nominativu ve tvaru příslušného pádu, výjimkou je pouze dativ plurálu, kde u obou číslovek (*sto* i *tisíc*) převažuje genitivní tvar počítaného substantiva. U číslovky *tisíc* vybočuje ještě instrumentál singuláru, u kterého byla v korpusu doložena pouze varianta typu *s tisícem lidí*. U číslovek *milion* a *miliarda* je situace opačná: v naprosté většině se chovají jako substantiva, počítaný předmět s nimi se pojící má téměř ve sto procentech případů tvar genitivu.

Při zkoumání progresivnosti akuzativních slovesných vazeb jsme i na textech od sebe vzdálených 15 let tuto tendenci potvrdili. Nejvýraznější nárůst akuzativních vazeb jsme zjistili u slovesa *zmínit*, u kterého užití akuzativní vazby vzrostlo o 40 % na úkor vazby lokálové.

Instrumentálové vazby, u kterých vedle neutrální prosté varianty přichází v úvahu ještě hovorová či substandardní varianta s předložkou *s*, se v psaných textech také vyskytují. Nejvýrazněji je tento jev viditelný na slovesu *plýtvat*. Zde byla předložková varianta zastoupena 10 procenty.

Problematika kategorie pádu je velmi obsáhlá. V naší práci jsme se zabývali především vyjádřením poměru prostého a předložkového pádu a dále několika konkrétními projevy určitých tendencí v současné češtině projevujícími se právě v této oblasti. Cílem bylo postihnout hlavně frekvenční zastoupení vybraných konkurujících si jevů. Věříme, že jsme naším výzkumem alespoň částečně přispěli k osvětlení problematiky pádů.

8. Anotace

Příjmení a jméno: Janáčková Kateřina

Fakulta a katedra: Filozofická fakulta, katedra bohemistiky

Název práce: Prosté a předložkové pády substantiva v současné češtině

Počet znaků: 119 762

Počet titulů použité literatury: 36

Počet použitých pramenů: 9

Klíčová slova: pád substantiva, prostý pád, předložkový pád, předložky, Český národní korpus

V této magisterské práci jsme se v teoretické části zaměřili na pojetí kategorie pádu v zásadních českých příručkách. V části praktické jsme na materiálu *Českého národního korpusu*, zvláště subkorpusu SYN2006PUB, zjišťovali výskyt substantiv s předložkou a bez ní ve vztahu k určitému pádu. Výběrově jsme se zaměřili i na některé konkrétnější otázky týkající se pádu, jakými je genitiv numerativní, šíření akuzativní slovesné vazby a distribuce prostého a předložkového instrumentálu.

9. Seznam použitých zkratek

ČNK – Český národní korpus
ESČ – Encyklopedický slovník češtiny
PMČ – Příruční mluvnice češtiny
ÚČNK – Ústav českého národního korpusu
sg. – singulár
pl. – plurál
G – genitiv
D – dativ
A – akuzativ
I – instrumentál

10. Použitá literatura

- Bauer, J. – Grepl, M. (1972): Skladba spisovné češtiny. Praha.
- Bémová, A. et al. (1989): Znovu k významu prostých a předložkových pádů.
SaS 50, s. 128–136.
- Bělič, J. (1972): Nástin české dialektologie. Praha.
- Čechová, M. a kol. (1996): Čeština – řeč a jazyk. Praha.
- Čermák, F. (1996): Systém, funkce, forma a sémantika českých předložek.
SaS 57, s. 30–46.
- Daneš, F. (1985): Věta a text. Praha.
- Encyklopedický slovník češtiny (2002). Brno.
- Gebauer, J. (1925): Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé. Praha.
- Hajič, J. (2004): Disambiguation of Rich Inflection (Computational Morphology of Czech). Vol. 1. Karolinum Charles University Press, Praha.
- Havránek, B. – Jedlička, A. (1960): Česká mluvnice. Praha.
- Koček, J. a kol. (eds.) (2000). Český národní korpus. Úvod a příručka uživatele.
Praha, FF UK – ÚČNK.
- Komárek, M. (1982): K významu předložkových pádů v češtině. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Philologica 46. Praha, s. 77-85.

- Konečná, D. (1974): O významech českých pravých předložek. SaS,35, s. 261–264.
- Kopečný, F. (1962): Základy české skladby. Praha.
- Kopečný, F. (1953): Kvantitativní přívlastek a určení míry. SaS 14, s. 115–121.
- Kopečný, F. (1956): Několik poznámek k článku K. F. Svobody... SaS 17, s.108–110.
- Kuryłowicz, J. (1949): Le problème du classement des cas. (český překlad in: Principy strukturní syntaxe I (1974). Praha, s. 95–111.)
- Lotko, E. (2003): Slovník lingvistických termínů pro filology. Olomouc.
- Mluvnice češtiny 2 (1986). Praha.
- Mluvnice češtiny 3 (1987). Praha.
- Příruční mluvnice češtiny (2003). Brno.
- Příruční slovník jazyka českého 1(1935–1937). Praha
- Příruční slovník jazyka českého 8 (1955–1957). Praha.
- Prouzová, H. (1985): K užívání slovesa *uvažovat*. NŘ, s. 214–216.
- Skalička, V. (1950): Poznámky k teorii pádů. SaS 12, s. 134–152.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (2005). Praha.
- Spoustová, D. – Hajič, J. – Votrubec, J. – Krbec, P. – Květoň, P. (2007) : The Best of Two Worlds: Cooperation of Statistical and Rule-Based Taggers for Czech. In: Proceedings of the Workshop on Balto-Slavonic Natural Language Processing. Praha. s. 67–74 .
- Svoboda, K. F. (1956): K netradičnímu výkladu kvantitativního přívlastku. SaS 17, s. 36–40.
- Svozilová, N. – Proudová, H. – Jirsová, A. (2005): Slovník slovesných, substantivních a adjektivních vazeb a spojení. Praha.
- Šmilauer, V. (1969): Novočeská skladba. Praha.
- Trávníček, F. (1938): Záporový genitiv v češtině. SaS 4, s. 129–138.
- Trávníček, F. (1948): Mluvnice spisovné češtiny. Část I.: Hláskosloví – tvoření slov – tvarosloví. Praha.
- Trávníček, F. (1949): Mluvnice spisovné češtiny. Část II.: Skladba. Praha.
- Zikmund, V. (1863): Skladba jazyka českého. Litomyšl/Praha.
- Uličný, O. (2000): Instrumentál v struktuře české věty. Praha.

Uličný, O. (2003): K deflektivizačním tendencím ve slovanských jazycích. In: Česká slavistika 2003: české přednášky pro XIII. mezinárodní sjezd slavistů v Lublani. Ed. Pospíšil, I. – Zelenka, M. Praha 2003, s. 155–163.

11. Použité prameny

Internetová jazyková příručka ÚJČ AV ČR, Praha. Dostupná z WWW:

<<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

Manuál korpusového manažeru Bonito. Ústav Českého národního

korpusu FF UK, Praha Dostupný z WWW: <<http://ucnk.ff.cuni.cz/bonito/>>.

Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Dostupný z WWW:

<<http://ucnk.ff.cuni.cz/>>.

Český národní korpus - SYN2006PUB. Ústav Českého národního korpusu

FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - SYN2005. Ústav Českého národního korpusu FF UK,

Praha 2005. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - ORAL2008. Ústav Českého národního korpusu FF UK,

Praha 2008. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - ORAL2006. Ústav Českého národního korpusu FF UK,

Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - BMK. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha

2002. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - PMK. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha

2001. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.